

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut

Maris Veski

Karilatsi algkool 1920–1939

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Andres Andresen

Tartu 2017

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Karilatsi vanema ajaloo ülevaade.....	8
2. Koolielu maa-alkkoolides 1920–1939.....	11
3. Karilatsi algkooli tegevus 1920–1939.....	17
3.1. Varasem ajalugu.....	17
3.2. Algkooli olukord 1920. aastal.....	18
3.3. Õppeaastad 1921–1930.....	21
3.4. Õppeaastad 1930–1939.....	28
Kokkuvõte.....	35
Summary.....	37
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	39
Lisad.....	42

Sissejuhatus

Karilatsi algkooli endistes ruumides tegutseb tänasel päeval Põlva Talurahvamuseum. Originaalkujul on säilinud 1889. aastal ehitatud koolimaja ja selle abihooned. Samuti on alles ja heas korras 1927. aastal ehitatud õpetajate maja. Praegu on seal muuseumi kontor.¹

Põlva Talurahvamuseum on 1. jaanuarist 2015 üks osa Vana-Võrumaa muuseumide osakonnast. Osakonda kuuluvad lisaks Põlva Talurahvamuseumile Vana-Võrumaa Kultuurikoda, Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuseum ja Mõniste Talurahvamuseum. Igal muuseumil on oma kindel eripära ja uurimissuund. Põlva Talurahvamuseum keskendub kooliajaloo, täpsemalt algkoolide ajaloo uurimisele vanal Võrumaal, sest praegune muuseumi peamaja on endine Karilatsi külakooli hoone.

Põlva Talurahvamuseumis on koostamisel uus püsinäitus „Kuke kannul kooliteel”. Näitus valmib hiljemalt 2017. aasta suvehooaja alguseks ja käesoleva bakalaureusetöö ettevalmistamine on osa näitusest. Uus püsinäitus tutvustab just alghariduse saamise lugu eelkõige Vana-Võrumaal, aga annab ülevaate ka sellest, kuidas hakati talulastele kooliharidust andma. Näitus jutustab sellest, kuidas algas maarahva lugema õpetamine, mis vahe on valla- ja kihelkonnakoolil ning millised õigusaktid reguleerisid alghariduse andmist XVII, XVIII ja XIX sajandil. Kuna töötan Põlva Talurahvamuseumis, siis on minu üks ülesanne näituste koostamine ja selleks vajaliku uurimistöö tegemine. Peatselt valmiv püsinäitus jääb ekspositsiooni vähemalt järgmiseks kümneks aastaks ja vajab juba seetõttu võimalikult põhjalikku uurimistööd.

Teema valikul ei ole kindlasti ka vähetähtis 2016. aastal alanud haldusreform, millega kaasneb omavalitsuste hallatava koolivõrgu korrastamine. Tõstatub küsimus, kuidas suutis aastatel 1920–1939 tegutseda ühes Võrumaa väikseimas omavalitsuses iseseisvuse alguses kool, millised probleemid see kaasa tõi ning mis mõjutas kooli jätkusuutlikkust. Kohalikud inimesed tahavad, et kogukonnas oleks vähemalt kohalik kool, kui valla keskus liigub suuremasse linna. Ükski omavalitsus ei suuda aga majandada kooli, kui ei ole piisavalt lapsi. Inimeste väärtushinnangud on aja jooksul muutunud, lapsed pannakse suurde kooli, et saada parem haridus. Karilatsi vald ja Karilatsi algkool on paiknenud ühelt poolt vaadates teede ristumiskohal, teisest küljest on aga Vana-Võrumaa ääremaa ja Tartumaa lõunapoolne osa.

Bakalaureusetöö eesmärk on uurida Karilatsi algkooli õppetöö korraldust, õpetajaid, õpilasi ja õppetöövälisest tegevust eespool nimetatud ajaperioodil. Bakalaureusetöö aitas kaasa muuseumi

---

1

uue püsinäituse koostamisele ning selles käsitletakse lähemalt ühte perioodi Karilatsi kooli ajaloost. Samuti annab töö eesmärgistatud suunad Vana-Võrumaa algkoolide ajaloo uurimiseks. Bakalaureusetöö eesmärgist lähtudes on püstitatud tööülesanded. Töö annab ülevaate maa-algkoolide koolikorraldusest aastatel 1920–1939. Algkoolide kohta käivad seadused ja korraldused olid kõigi koolide jaoks samad. Nimetud ajaperioodi jääb aeg, kui Karilatsi vald oli eraldiseisev väikevald Vana-Võromaal. Töö käsitleb ka haldusterritoriaalsete muudatuste mõju Karilatsi külakoolile ja piirkonnale tervikuna. Karilatsi algkooli näitel saab ülevaate ühe väikevalla kooli – Karilatsi algkooli – õppetöö korraldusest. Vaatluse all on õpetajad, õpilased, õppevahendid, õppetööväline tegevus, õpetajad ja õpilaste igapäevaelu ning vallapoolne koolipidamine.

Koolihariduse ja sellega seotud eluolu kohta on aastatel 1920–1939 ilmunud mitu artiklit ja käsitlust. Lembit Andreseni raamatus „Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV”² käsitletakse teiste küsimuste seas rahvakoolide võrgu korraldamist, kuueklassilise algkooli rajamist, õppekavade reformimist, koolikohustuse elluviimist, uue õppekirjanduse väljaandmist, õpilaste teadmiste hindamist ning individuaalse tööviisi rakendamist. Hariduses olulised sündmused on kronoloogiliselt järjestanud Heino Rannap, kes on koostanud „Eesti kooli ja pedagoogika kronoloogia”.³

Praegusel Põlva maakonna territooriumil asunud algkoolide kohta on ilmunud palju ajaloolisi ülevaateid. Kooli aastapäevade ära märkimiseks on sageli koostatud ülevaateid piirkonnas tegutsenud koolidest. Põlvamaa kooliajalugu on uurinud kodu-uurijad Asta Pintsaar ja Enn Esko. Viimase sulest ilmus 2013. aastal trükis „Põlvamaa aladelt kadunud koolid”.⁴ Nimetatud trükis annab ülevaate Põlva maakonnas erinevatel aegadel suletud algkoolidest, teiste hulgas Karilatsi algkoolist, mis suleti 1972. aastal. Asta Pintsaar on avaldanud kohalikus ajalehes Koit ülevaateid koolide ajaloost ning märkinud ära koolide suuremad aastapäevad. Põlva Talurahvamuseumi kogudes on siin õppinud inimeste mälestused, nende hulgas õpilane Kalvik, kes läks kooli 1928. aastal. Samuti on muuseumi kogus palju materjale pikaajase koolijuhhi O. Toometi isikuarhiivist, nende hulgas Albert Ivaski elulugu.

Palju Vana-Võrumaa kooliajaloo materjale asub Vana-Võrumaa Kultuurikojas (endine Võrumaa Muuseum), sest Põlva kihelkond oli üks Vana-Võrumaa ajaloolistest kihelkondadest. Põlva rajoon moodustati 1950. aastal ja Põlva Talurahvamuseum rajooni muuseumina 1978. aastal. Pärast seda on hakatud Põlva maakonna, sealhulgas maakonna

² Lembit Andresen, Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV. Iseseisvusaeg 1918–1940. Tallinn, 2007.

³ Heino Rannap, Eesti kooli ja pedagoogika kronoloogia. Eesti Haridusministeerium 2002. Täiendatud 2012.

⁴ Enn Esko, Põlvamaa aladelt kadunud koolid 1700–2010. Põlva, 2010.

kooliajalooa seotud materjale koondama Põlva Talurahvamuuseumisse. Muuseum on senini uurinud Karilatsi kooli ajalugu pisitrükiste, näituste ja ürituste tarbeks. Kooli 240. juubeliks uuris Mariliis Timmermann kooli vanemat ajalugu, mille tulemusena ilmus infoleht „Karilatsi kool 240”.⁵ See on kronoloogiline ülevaade Karilatsi kooli ajaloost ja õpetajatest.

Ajaperioodist 1920–1939 on Põlva Talurahvamuuseumi arhiivis säilinud Robert Vanatare mälestused.⁶ Kohaliku külapoisina läks ta kooli 1920. aastal ja töötas Karilatsi viimase vallavanemana aastatel 1936–1939. Ka hilisematel aastatel jäi ta kodukohaga seotuks, töötades arveametniku ja asjaajana. Tema mälestused annavad põhjaliku ülevaate ühe väikese valla elu-olust, mille lahutamatu osa oli hariduse andmine oma küla lastele. Neid materjale on muuseum kasutanud ka varem. Eesti vabariigi 90. aastapäeva tähistamiseks valmis nende põhjal näitus „Elu kahes vallas”.

Põlva Talurahvamuuseumi arhiivis on säilitamisel Eha Vainomäe poolt aastatel 1938–1950 Karilatsi kooli kroonikaraamatutest kirjutatud märkmed.⁷ Kroonikaraamatu märkmed sisaldavad õpilaste nimesid, lõpetajate nimesid, andmeid kooli hoolekogu ja õppenõukogu töö kohta ning olulisemate koolisündmuste kirjeldusi. Selleks oli kas kooliaia rajamine või tublimate õpilaste autasustamine.

Rahvusarhiivist on kasutatud töös Võru koolivalitsuse statistilisi andmeid. Käesolevas töös kasutasin statistikat 1934/35., 1935/36., 1936/37., 1937/38. ja 1938/39. õppeaasta kohta, samuti andmeid õpilaste arvu, kooli õigel ajal ilmunud õpilaste arvu, puudumiste ja selle põhjuste ning õpetajate kohta. Võru koolivalitsuse ringkirjadest sain andmeid kasutusel olnud õpikute ja õppevahendite kohta. Ringkirjadega anti kõigile algkoolidele teada, milliseid õpikuid on soovitatav kasutada ja kuidas õppevahendite jaotamist korraldada. Rahvusarhiivi fond ERA.1790⁸ sisaldab Karilatsi koolimaja renoveerimise ja Karilatsi algkooli õppenõukogu dokumente. Käsitletud on laenu saamise võimalusi ja laenu saamist koolimaja renoveerimiseks ning õpetajate elumaja ehitamiseks. Põhjaliku ja täpse analüüsi 1929. aasta Karilatsi algkooli toimimise kohta annab Artur Paabo praktikaaruanne.⁹ Praktika oli eelduseks õpetaja kutsetunnistuse saamisel. Seda arvestades oli praktikaaruanne põhjalik ning andis

⁵ Mariliis Timmermann, Karilatsi kool 240. Põlva Talurahvamuuseum, Karilatsi, 2006.

⁶ Robert Vanatare, Endast ja teistest. (I–III) Mälestused. Käsikiri. PTM _ 748:1/a-c Arh 848.

⁷ Eha Vainomäe, Karilatsi kooli ajalugu 1919–1950. Väljavõtteid Karilatsi kooli kroonikaraamatust 463_1 Arh.

⁸ ERA. 1790. 1. 844. Materjalid Karilatsi valla algkooli hoone ehitamiseks Koolimajade Ehituslaenu Fondist laenu taotlemise kohta. Karilatsi koolimaja ümberehitusprojekt koos krundi- ja koolitaluplaaniga.

⁹ EAA. 2102. 2. 563. VI klassi õpilase Artur Paabo praktikanädala aruanne Karilatsi valla Karilatsi algkoolis 3.–10. aprillini 1929.

täpseid andmeid Karilatsi kooli õppetöö korralduse, tunnikava, õpilaste ja õpetajate kohta. Neid arhiivimaterjale ei ole Karilatsi kooli ajaloo käsitlemisel varem kasutatud. Rahvusarhiivi materjalides on käsitletud veel Võru maakonnavalitsuse kirjakogu, kirjavahetust, aruandeid ja koolivõrgu planeerimise dokumente. Algkoolides toimuvat on palju kajastatud perioodikas. Piirkondlik ajaleht oli ju kõige kiirem informatsiooni saamise viis. Kui kirjasaatja elas kohapeal, siis ilmus ka nupuke si kohalike inimeste omavaheliste probleemide ja suhtlemise kohta.

Võrumaa igapäevaelu ja sealhulgas ka koolielu korraldamisega seotud probleeme aastatel 1920–1939 on kajastatud ajalehtedes Võru Teataja ja Elu. Kohalikus perioodikas ilmusid igapäevaেলuga seotud olulised teated, millal algas õppeaasta, koolivaheaegade algus ja lõpp, nakkushaiguste puhangud, tähtpäevade tähistamised, klassikomplektide muutus ja õpetajate tööle määramine. Ajakirjanduses ilmusid ka koolinõuniku iga-aastased kokkuvõtted koolimajade olukorra ja õppetöö päevaprobleemide kohta

Käesolev bakalaureusetöö koosneb kolmest suuremast osast. Esimene osa annab ülevaate Kari-latsi piirkonnast ja siinsest omavalitsusest. Ühe Vana-Võrumaa väikseima omavalitsuse kujunemist on mõjutanud siinne kultuuriruum. Läbi aegade on Karilatsi olnud piiriala, olles pidevalt muutuste keskel. Teine peatükk käsitleb koolikorraldust algkoolides iseseisvunud Eestis. Ühiskonnas olid toimunud suured muudatused, asuti üles ehitama oma riiki ja omakeelset haridussüsteemi, mis omakorda tõi kaasa vajaduse uuendada seadusandlust. 7. mail 1920. aastal Asutava Kogu vastu võetud avalikkude algkoolide seadus oli uue koolikorralduse alus. Senise seisusliku kooli asemel võeti kasutusele ühtluskooli põhimõtted. Seaduse kohaselt moodustas emakeelne usuõpetuseta ja tasuta kuueklassiline algkool ühtluskooli esimese astme ja andis kõigile lõpetanutele võimaluse edasiõppimiseks keskkoolis. Selles osas käsitletakse küsimusi, mis puudutavad kõiki maa-alkoole, õppekirjandust, koolikohustuse täitmist, õppetöö algust ning maa ja linna algkoolide suuremaid erinevusi. Kolmas osa võtab vaatluse alla Karilatsi algkooli aastatel 1920–1939. Käsitletava perioodi alguseks oli Karilatsi saanud omaette vallaks ja senise mitme kooli asemel jäi valla hallata ainult Karilatsi algkool. Käsitlemisel on kolm suuremat ajaperioodi. Esimene on Karilatsi algkool aastal 1920, mis sisaldab praeguse olukorra kirjeldust: milline oli koolimaja olukord, kui palju oli õpilasi ja õpetajaid ning kuidas toimus õppetöö. Järgmine suurem alalõik on järgmised 10 aastat (1921–1931), sellesse aega jääb kooli tööle hakkamine 6-klassilise algkoolina. Kolmas osa on sellele järgnevad 10 aastat kuni Karilatsi valla kadumiseni.

Bakalaureusetöö eesmärgist lähtudes on püstitatud tööülesanded. Töö annab ülevaate maa-alkkoolide koolikorraldusest aastatel 1920–1939. Alkkoolide kohta käivad seadused ja korraldused olid kõigi koolide jaoks samad. Nimetud ajaperioodi sisse jääb aeg, kui Karilatsi vald oli Vana-Võromaal eraldiseisev väikevald. Töö käsitleb ka haldusterritoriaalsete muudatuste mõju Karilatsi külakoolile ja piirkonnale tervikuna. Karilatsi alkkooli näitel saab ülevaate ühe väikevalla kooli – Karilatsi alkkooli – õppetöö korraldusest. Vaatluse all on õpetajad, õpilased, õppe-vahendid, õppetööväline tegevus, õpetajate ja õpilaste igapäevaelu ning vallapoolne kooli-pidamine.

1. Karilatsi vanema ajaloo ülevaade

Karilatsi küla asub Põlva maakonnas Kõlleste vallas. XVII sajandist on teateid Karilatsis mõnda aega eksisteerinud mõisast (1638, Karlitz Mysa).¹⁰ Kähri mõis, mille lahusosa Karilatsi piirkond oli, tekkis Tännassilma küla ääremaale XVIII sajandil. Endise Kirumpää lossipiirkonna kroonumaadest kinnistati uue kroonumõisa juurde Tännassilma küla ja eraldi paiknev Karilatsi piirkond.¹¹ Kuni 1885. aastani koosnes Kähri mõisa valdus kolmest eraldi asuvast lahustükist: Kähri, Karilatsi ja Sõreste. Eespool nimetatud aastal eraldus Sõreste osa, sest Sõreste puhul oli tegemist pärusmõisaga ja Kähri oli kroonumõis. Asjaajamine, mis kõik oli seotud mõisaga, oli liiga erinev. Karilatsis asusid algul Kähri inimeste heinamaad ja seetõttu moodustasid ühe terviku, asudes teineteisest umbes 10 km kaugusel. Kähri valla keskus oli veel XX sajandi alguses Karilatsis. 1920. aastal jagunes Kähri vald kaheks: lõunapoolne osa säilitas oma senise nime Kähri vald ja põhjapoolsest osast moodustati Karilatsi vald.¹²

Algul mõisale ja hiljem kogukonnale vajalikud ametiasutused jagunesid võrdselt kahe keskuse vahel: Kähris oli mõis ja Karilatsis vaestemaja. Magasiait oli mõlemal kogukonnal oma. 1880. aastal ehitati Karilatsi lisaks eelmisel aastal valminud magasiaidale ka kogukonna maja ehk tänases mõistes vallamaja. Karilatsi piirkonnas puudus vallal vaestemaja, hädalised käisid külakorda kuni 1890. aastani, millal Karilatsi ehitati uus vallamaja, ja vana vallamaja jäi vaestemajaks. Uue vallamaja ehitamise eestvedaja oli kohalik edumeelne taluperemees Jaan Sock, kes käis selle pärast ka Riias Liivimaa kuberner juures. Eraldi Karilatsi valla moodustamisel 1920. aastal olid siin külas olemas kõik kogukonnale hädavajalikud hooned: vallamaja, magasiait, vaestemaja ja koolitalu. Vald oli küll üks Võrumaa väiksemaid, siin oli 600 elaniku, kuid kogukonnale kõik vajalikud ametiasutused olid olemas.¹³ Lisaks tegutsesid veel Karilatsi Rahvaraamatukogu Selts, ÜENÜ (Ülemaaline Eesti Noorsoo Ühendus) Karilatsi osakond ja Karilatsi ühispank.

1922. aasta rahvaloenduse andmeil oli Karilatsi vallas 730 elanikku, nendest mehi 359 ja naisi 371. Eestikeelseid elanikke oli 725 (mehi 357 ja naisi 368), venekeelseid üks (naisi 1) ja

¹⁰ Eesti keele Instituut, Võru Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kohanimede raamat, Tallinn, 2016, lk 179.

¹¹ Samas, lk 279.

¹² Võrumaa. Maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. Toimetus J. Rumma, A. Tammekann, J. V. Veski. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Tartu, 1926, lk 240.

¹³ Robert Vanatare, Endast ja teistest. I Mälestused. PTM 748_1/a Arh 848, lk 2.

muukeelseid neli (mehi kaks ja naised kaks). Põlva kihelkonda kuulunud Karilatsi valla suurus oli 21,4 km². Külasid oli Karilatsi vallas 11: Häätaru, Juuriku, Karilatsi, Kahru, Kelmi, Kõrrista, Kindsi, Koti, Põrste, Punnaku ja Voorepalu.¹⁴ Kauplusi oli neli ning lisaks oli kaks laadapäeva aastas (14. mai ja 12. november), tegutses postiagentuur.¹⁵ Talusid oli Karilatsi vallas 1927. aastal umbes 50, sama palju oli väikemaapidajaid ja popsnikke. Talude keskmine suurus on 120 vakamaad ning talude suuremaks sissetulekuallikaks oli lina- ja kartulikasvatuse. Võru Teataja kirjutas lähemalt ka piimast raha tegemise võimalustest.¹⁶ Inimesed vaatasid positiivselt tulevikku ja see võeti kokku mõttega, et tulevikus ei ole Karilatsi vald enam väike ega vaene vald, vaid väike ja jõukas.¹⁷ Karilatsi vald eraldus Kähri vallast 1920. aastal, moodustades iseseisva valla kuni 1939. aasta haldusreformini.

Karilatsi vald koolipidajana haldas ühte kooli – Karilatsi algkooli. Õpetajate palga maksis kohalik omavalitsus ning vald kattis kulutused õppevahenditele ja igapäevasele õppetööle. Valla suurus mõjutas hariduskulude osatähtsust valla eelarvest. Väikeses vallas oli hariduskuludel oluline osa. Hea näide on valla tulud ja kulud 1925. aastal valla eelarves, esitatud lisas 1.¹⁸ Ilmselt oli eelarve tasakaal paigast ära, üle 40% eelarvest olid vallaametnike palgad ja valla halduskulud, kuid haridusele jäi 15,9%. See tõi välja valdade ühinemise vajaduse.¹⁹

Väike ja tegus Karilatsi vald eksisteeris 1939. aastani. Vabariigi president K. Päts kirjutas vallapiiride muutmise seadusele alla 7. oktoobril 1938. aastal (seadus jõustus 1. aprillil 1939)²⁰. Lõunapoolne osa koos Valgjärve, Kiuma ja Kõllestega moodustas Kõllestega valla Võrumaal ning põhjapoolne osa koos Vastse-Kuuste, Kambja ja Vana-Kuustega moodustas Kiidjärve valla Tartumaal.²¹ Sellega jagati Karilatsi vald kaheks, mis omakorda tõi kaasa piirkonna häbumise alguse. Muutused kinnistusid nõukogude ajal, kui Vastse-Kuuste osas tegutses Rahu kolhoos ja Kõllestega osas V. Sassi nimeline sovhoos. Karilatsi küla on tänasel päeval kahes vallas. Üks Karilatsi on Vastse-Kuuste ja teine Kõllestega vallas. See on toonud

¹⁴ Võrumaa. Maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. Toimetanud J. Rumma, A. Tammekann, J. V. Veski. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Tartu, 1926, lk 200.

¹⁵ Samas, lk 202.

¹⁶ Karilatsi teel edule. Võru Teataja, 20. august 1927, nr 92.

¹⁷ Karilatsi hariduslikust ja seltskondlikust tegevusest. Võru Teataja, 20. august 1927, nr 2.

¹⁸ Võrumaa. Maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. Toimetanud: J. Rumma, A. Tammekann, J. V. Veski. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Tartu, 1926, lk 232.

¹⁹ Samas, lk 233.

²⁰ Vabariigi presidendi Konstantin Pätsi otsus nr 88, 7. oktoober 1938. RT 1938, 87, 776.

²¹ Eesti haldusjaotuse kujunemine. Eesti Entsüklopeedia. <http://entsyklopeedia.ee/>. Kasutatud 12.01.2016.

kaasa ääremaastumise ja inimeste lahkumise piirkonnast. Ilmselgelt toob uusi haldusterritoriaalseid muutusi kaasa käimasolev haldusreform. Praegu on Karilatsi küla rahulik ja kauni loodusega valdavalt suvilate piirkond.

2. Koolielu maa-alkkoolides 1920–1939

Iseseisva Eesti hariduskorralduse üks esimesi seaduslikke aluseid oli 1917. aasta augustis Maanõukogu vastu võetud ajutine kooliseadus, mis sätestas ühtluskooli põhimõtted. Selle all mõisteti koolikorraldust, milles iga järgmine kooliaste põhines eelmisel, võimaldades seeläbi tõrgeteta üleminekut ühest koolist teise. Pärast iseseisvumist alustas noor Eesti vabariik oma iseseisva koolisüsteemi ülesehitamist. Juba 1919. aastal, enne kui Vabadussõda lõppes, alustas Asutav Kogu koolielu korralduslikku reguleerimist, kui võttis 19. septembril²² vastu määruse koolikohustuse laiendamise kohta 1919/20. õppeaasta põhjal. Sellega taheti reguleerida koolide toimimist ja koolikohustust, et mitte ükski koolikohustuslik laps ei jääks kõrvale. Kõik, kes olid sündinud enne 1. septembrit 1905, pidid kooli minema.

Järgmine ja juba põhjanev seadus oli avalikkude algkoolide seadus, mille Asutav Kogu võttis 7. mail 1920. aastal vastu.²³ Sellega kaotati ära Tsaari-Venemaa ajast tulnud venekeelne ja -meelne hariduskorraldus, prioriteet oli tasuta, ilma usuõpetuseta ja emakeelne algharidus. See andis tõuke rahva eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuks. Avalikkude algkoolide seaduse kohaselt kestis algkool kuus õppeaastat, kuid arvestada tuli kohalikke olusid ja võimalusi.²⁴ Algkooli klasse nimetati õppeaastate järgi I, II, III, IV, V ja VI klassiks.²⁵ Seadus rakendus perioodide kaupa ja lõplikult pidi olema tehtud üleminek kuueklassilisele kooliharidusele 1930. aastaks. Sageli olenes algkooli klasside arv koolimajade olukorrast, kuid sageli ei olnud lihtsalt ruumipuuduse tõttu võimalik uusi klasse avada, aga seda tehti alati esimesel võimalusel. Võrumaal oli 1923. aastal vaid viis 6-klassilist algkooli.

Kuni iseseisvumiseni allusid koolid maakoolivalitsusele (Karilatsi algkool Võru maakoolivalitsusele), pärast iseseisvumist tuli aga selle asemele haridusministeerium. Ministeeriumi juurde loodi nõuandvateks organiteks haridusnõukogu ja -kogu.²⁶ Koolide ülalpidamine oli kohalike omavalitsuste ülesanne. Kooli tegevust toetas kohapeal kooli

---

²² Asutava Kogu poolt 19. septembril 1919. a vastu võetud määrus koolikohustuse laiendamise kohta 1919/20. õpiaastal. <https://www.hm.ee/Haridusseadused-1918-1940/hsscan/1919%20koolikohustus.pdf>. Kasutatud 15.05.2016.

²³ Avalikkude algkoolide seadus. <https://www.hm.ee/Haridusseadused-1918-1940/hsscan/1931-38%20algk%20seadus.pdf>. Kasutatud 7.05.2016.

²⁴ Samas, kasutatud 11.04.2017.

²⁵ Samas, kasutatud 23.04.2017.

²⁶ Lembit Andresen, Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV. Iseseisvusaeg 1918–1940. Tallinn, 2007, lk 10–12.

hoolekogu, kelle ülesanne oli kooli igapäevaelu korraldamine. Klasside arvu suurendamine tõi kaasa õpilaste arvu kasvu, mis omakorda tekitas vajaduse uute koolimajade ehitamiseks. Pärast Vabadussõda oli maakoolimajade olukord kasin, sageli olid need õppetöökõks sobimatud, ruumid olid väikesed ja majad, mida kasutati koolimajadena, ei olnud selleks mõeldud. Omavalitsustel aga puudus üldiselt võimekus uute hoonete ehitamiseks. 1926/1927. õppeaastal, kui toimus üldine koolihoonete põhjalik inventuur, oli Vana-Võrumaa 107 algkooli hoonele antud hinnang hea ainult 13 koolis, ülejäänud 52 olid rahuldavad ning 42 olid halvas seisus.

Teatavasti on haridusel suur jõud ning sõltumatu ja iseseisev riik asus hariduse kaudu oma noori isamaalises vaimus kasvatama. Avalikkude algkoolide seadus reguleeris ka kooliskäimise kohustust ja ilma mõjuva põhjuseta ei olnud lubatud puududa. Õpilaste korraliku kooliskäimise järele valvasid eeskätt kooli juhataja ja hoolekogu.

Kui koolikohustus jäi vabandamata põhjustel täitmata või kui koolis käidi korratult, pidid süüdlased lapsevanemad või hoolekandjad maksma iga puudunud päeva eest 1–20 marka rahatrahvi. Vabatahtlikult mittemaksmise korral nõuti trahvi kahe nädala jooksul pärast trahvi määramist administratiivsel teel sisse.²⁷

Koolis käivad talulapsed olid harjunud kooli tulema siis, kui tööjärg seda kodus võimaldas. Kui oli soe sügis ja kari oli kaua väljas, olid ka talulapsed kauem tööl ning kooli said nad tulla alles mardipäevaks. Nüüd olid nad selle seadusega trahvi alla määratud. Trahvi sissenõudmiseks oli välja töötatud vormikohane blankett, mis on toodud lisa 2. Kuid sageli ei aidanud ka trahvi määramine, sest seda lihtsalt eirati. Rahvusarhiivi dokumendist, mis on toodud lisa 3, võib näha, kuidas lapsevanem ütleb selgelt, et temalt ei maksa küsida vabandusi laste kooliskäimise kohta, sest nad peavad endale ise ülalpidamist teenima. Kui vanemad ei suutnud vaesuse pärast last kooli panna, siis pidi kohalik omavalitsus hoolitsema lapse kooliskäimise võimaluse eest. Avalikkude algkoolide seaduse kohaselt muretses kool puudust kannatavatele õpilastele vajalikud õpperaamatud ja -vahendid tasuta, selleks nähti riigi ja kooli ülalpidava omavalitsuse eelarves ette summad.²⁸

Iseseisvunud Eestis oli 1919. õppeaasta alguseks algkoolides 2403 õpetajat.²⁹ Kiired muutused ja üleminek uuele rahvuslikule koolile tõi kaasa selle, et lisaks õpilaste kasvatamisele ja

---

²⁷ Avalikkude algkoolide seadus. <https://www.hm.ee/Haridusseadused-1918-1940/hsscan/1931-38%20algk%20seadus.pdf>. Kasutatud 2.05.2016.

²⁸ Samas, lk 15. Kasutatud 23.04.2017.

²⁹ Lembit Andresen, Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV, Iseseisvusaeg 1918–1940, Tallinn, 2007, lk 250.

õpetamisele algas kõigepealt õpetajate kasvatamine.³⁰ Koolide kiire areng ja uute koolide tekkimine tõi kaasa suure õpetajate puuduse. Sageli ei sobinud vanad Vene tsaaririigi õpetajad uue riigi nõudmistega. Algkoolide õpetajatele korraldati juba 1919. aastal täienduskursusi ning samal aastal avati ka õpetajate seminarid Võrus, Tartus ja Haapsalus.

Maa- ja linna algkoolides oli õppetöö erinev. Avalikkude algkoolide seadus kehtis küll kõigile, aga olud, keskkond ja kohalik kogukond mõjutasid igapäevast elu. Üks olulisi erinevusi maa ja linna algkoolide vahel oli see, et maal toimus õppetöö liitklassides, kus ühe õpetaja käe all õppisid ühes klassiruumis esimese, teise ja rohkema aasta õpilased. Samal ajal olid linnakoolides kõik lapsed ühealised. Ka koolipäev algas maal tund aega hiljem, tavaliselt kell 9 hommikul.³¹ Ilmselt arvestati kooli ja kodu vahelist kaugust, mis maal oli oluliselt suurem. Ülemaailmne majanduskriis hakkas 1930. aasta teisest poolest mõjutama ka Eesti majandust. Samas hakati Eesti riigis otsima kokkuhoidmise võimalusi ja seda võimalust nähti hariduskulude vähendamises. Töötati välja erinevaid viise hariduse korrastamiseks, näiteks oli arutusel nn suvekooli kava,³² mis jäi küll lastevanemate vastuseisu tõttu tegemata.

Avalikkude algkoolide seadust muudeti 1930. aastal,³³ kuid juba 1933. aastal oli taas päevakorral reformide vajadus. Näiteks algkoolides vähendati kooliskäimise kohustust senise 16. eluaasta pealt 14. eluaastani.³⁴ Hiljem prooviti koolivõrku korrastada pärast K. Pätsi riigipööret 1935. aastal. Õpilaste toetamist reguleeriti riiklikult, näiteks õppevahendite soetamisel ja kooliruumide korrastamisel.³⁵ Algkoolide jaoks oli oluline muudatus see, et 1934/35. õppeaastast ei kuulunud võõrkeel kohustuslike õppeainete hulka.³⁶ Alates 1937/38. õppeaastast hakati planeerima õppe- ja kasvatustööd. Kõigil koolidel pidi olema töökava, kus siis olid planeeritud õppeaastaks ainete läbivõtmine, kirjalikud tööd ja väljasõidud.

Kui me tänasel päeval oleme harjunud, et õppeaasta algab kõigil 1. septembril, siis see pole alati nii olnud. Iseseisvuse alguses oli levinud tava, et kooliaasta algus oli erinev nii maa- kui ka linnakoolides. 1927. aastal algas kooliaasta linnakoolides 27. augustil ja maakoolides 1.

---

³⁰ Lembit Andresen, Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV, Iseseisvusaeg 1918–1940, Tallinn, 2007, lk 236.

³¹ Samas, lk 57.

³² Samas, lk 69–70.

³³ Avalike algkoolide muutmise seadus. Riigi Teataja, 19.07.1930, nr 56.

³⁴ Samas, lk 71.

³⁵ Haridusministeeriumi kooliosakonna 1936. a 28. mai ringkiri nr 3467 kooliruumide korraldamise asjas. <https://www.hm.ee/Haridusseadused-1918-1940>. Kasutatud 15.05.2016.

³⁶ Lembit Andresen, Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV, Iseseisvusaeg 1918–1940, Tallinn, 2007, lk 72.

oktoobril. Sellekohane teade koos meeldetuletusega lapsed kooli registreerida ilmus alati augusti-kuus kohalikus lehes.³⁷ 1937. aastal erines lisaks maa- ja linnakoolide algusajale ka õppetöö algus esimeses ja ülejäänud klassides. 1937. aastal algas õppetöö maakoolide esimestes klassides 13. septembril ning teistes ja kolmandates klassides 27. septembril. Kooliaasta algus olenes maakoolides talutöödest ja ilmast. Kui sügis oli ilus ja pikk ning loomad said kaua karjamaal olla, siis pidid talulapsed tööl olema ega saanud kooli tulla. Kooli ei olnud mõtet varem alustada, sest vanemad lihtsalt ei saanud lapsi kooli. Seda probleemi linna algkoolidel ei olnud, nende õppeaasta algas varem. 1931. aastal algas õppetöö Võrumaa algkoolides 1. septembril.³⁸

Õppetöö käis nagu tänasel päevalgi veerandite kaupa. Esimene vaheaeg oli külakoolides oktoobris. Lõuna-Eestis tunti seda kliistripühana. See oli ette nähtud oktoobri lõpus, kui oli vaja koolimajad saabuvaks talveks ette valmistada, kahekordsed aknad ette panna ja kinni kliisterdada. Lisaks ruumide ettevalmistamisele tehti õppetööst ka kokkuvõtteid. Neile, kellel olid õppetulemused nõrgad, saadeti vanematele koju näitamiseks nõrgalehed.³⁹ Järgmine suurem vaheaeg oli jõuluvaheaeg, mis kestis kolmekuningapäevani. Seejärel oli õppetöö kuni lihavõteteni ning olenevalt kevade alguse ilmadest hakkasid talulapsed tööle minema juba aprillis. Hindamise uus kord, mis hakkas kehtima 1919. aastal, määrati seadusega kindlaks 1919. aasta oktoobris.⁴⁰ Õpilastele hakati väljastama tunnistusi, kuhu märgiti nende edasijõudmine õppetöös. Tunnistusi anti kaks korda aastas ja õpitulemused märgiti sõnadega või sõnade esimeste tähtedega. Hindamine toimus ühtse korra järgi kõigis maa-alkkoolides.

Algkoolide esmaeesmärk oli kasvatus. Õppeained, mida algkoolides õpetati, olid kõikidele algkoolidele ühtsed.

1. Emakeel pidi andma korraliku ja selge lugemisoskuse, ilusa käekirja, sõnavara ning grammatika.
2. Ajalugu selgitas eestlaste vabadusvõitlust muinasajast kuni iseseisvumiseni.
3. Loodusõpetus selgitas loodusnähtuste kasutamist iga päev ning õpetas loodusnähtusi, tervishoidu, looduskaitset ja inimese organismi.
4. Maateadus (tänapäeval on selleks õppeaineks geograafia) õpetas eelkõige oma kodumaad, lähemaid naaberriike ja kaardi lugemist.

---

³⁷ Võru Teataja nr 95, 21. august 1928. a.

³⁸ Võru Teataja, 29. august 1931. a.

³⁹ Täna algavad kliistripühad. Võru Teataja nr 125, 30. oktoober 1935.

⁴⁰ Lembit Andresen, Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV, Iseseisvusaeg 1918–1940, Tallinn, 2007, lk 102.

5. Matemaatika õpetas arvutamist.
6. Kujutamine on tänapäeva mõistes joonistamine, õpetas voolimist, joonistamist ja tööd paberiga.
7. Tööõpetus õpetas igapäevaelus vajalike tööriistade kasutamist. Selle õppeaine alla läks ka aiatöö kooliaias.
8. Laulmine käsitles eesti heliloojate laule ja rahvaviise.
9. Kodanikuõpetus (täna sel päeval on selleks õppeaineiks ühiskonnaõpetus) õpetas riigi asutuste töö korraldust ning riigi ülesandeid.
10. Usuõpetus.
11. Võõrkeeles õpiti praktilist keeleoskust. Alates 1928. aastast oli võõrkeeleks saksa keel.
12. Võimlemise tund sisaldas vabas õhus kas jooksmist, kelgutamist või suusatamist. Maakoolidel ei olnud selleks siseruume ja puudus ka otsene vajadus. Lapsed käisid sageli pikka maad jalgsi kooli.⁴¹

Ka õppekirjanduse kasutamine oli haridusministeeriumi poolt soovitatav. Kõikidele algkoolidele anti välja nimekirjad, mille hulgast oli võimalik valida. Näiteks on lisas 4 näha haridusministeeriumi komisjoni läbi vaadatud ja koolidele kasutamiseks soovitatud raamatute nimekiri nr 3 aastast 1924.⁴² Nimekirjas on õppekirjandus, millest oli võimalik valida, mida oma koolis kasutada.

Algkoolides kasutatud õpperaamatutest olid enam levinud järgmised. 1921. aastal ilmus emakeeles M. Kampmaa „Aabits kodule ja koolile”. 1920 alustas M. Nurmik lugemike sarja väljaandmist, ilmus „Eesti kooli esimene lugemik”. 1932. aastal jõudis koolidesse J. Käisi „Esimesed vaod”. 1938/39. õppeaastaks ilmusid J. Parijõe, G. Reiali ja A. Vaigla koostatud standardile vastavad „Eesti koolilugemikud”. Ajaloos oli üks enim kasutatavaid õpikuid M. Kampmaa „Eesti ajalugu”, mis jõudis koolidesse 1921. aastal. Iseseisva töö tarbeks ilmus aastatel 1924–1929 „Eesti ajaloo lugemiku” kolm köidet.

Loodusõpetuse õpetamine algas 4. klassist. Pärast õppeprogrammide uuendamist võeti kasutusele raamat „Väike looduse sõber”. 1926. aastast oli Johannes Käisi koostatud „Loodussõbra vaatlusvihud” üks enim kasutatavaid õppematerjale looduse vaatlemisel ja kodukoha tundma õppimisel.

Matemaatikas oli üks enim kasutatud autor A. Maramaa. Tema välja antud „Aritmeetika ülesannete kogu” oli kuueosaline. 1934. aastal ilmus A. Kasvandi ja J. Langi „Väike matemaatik”.

⁴¹ Lembit Andresen, Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV, Iseseisvusaeg 1918–1940, Tallinn 2007, lk 53–55.

⁴² EAA. 4511. 10. 1, Võru Maakoolivalitsuse ringkirjad, kirjavahetus, aruanded. L 5.

1930. aastatel hakati rohkem kasutama individuaalset töötamist ning sellega seoses levisid matemaatika töövihikud ja arvutuskaardid.

Maateadus algas 4. klassis ja oli järg eelnevates klassides õpitud koduloole. M. Kampmaa „Eesti Kodumaa I” sisaldas veel liiga palju teavet tsariaegse elu kohta. Autor töötas materjali ümber ja 1921. aastal ilmus „Eesti Kodumaa II”. 1925. aastal jõudis koolidesse laialdaselt kasutatud „Maateaduse õpperaamatu” 2. trükk, mis oli selle aja kohta uudse lähenemise ja rohke pildimaterjaliga.⁴³

---

⁴³ Lembit Andresen, Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV, Iseseisvusaeg 1918–1940. Tallinn, 2007, lk 167–220.

3. Karilatsi algkooli tegevus 1920–1939

3.1. Varasem ajalugu

1766. aastal asutati Karilatsi piirkonnas kool.⁴⁴ Liivimaa kindralkuberner George von Browne andis maapäeva otsusel välja saksakeelse koolipatendi, milles tõsteti kihelkonnakool küla ja mõisakoolist kõrgemale ning kõstrite asemel pandi lapsi õpetama kirjaoskajad koolmeistrid.⁴⁵ Liivimaa 1819. aasta talurahvaseadus kehtestas kaheastmelise kooli. Vallakooli (külakooli) asutamise kohustus oli iga 500 meeshinge kohta ja kihelkonnakool tuli asutada vähemalt 2000 meeshingega kihelkonnas.⁴⁶ Sellest lähtudes asutati 1766. aastal Põlva kihelkonnas järgmised kogukonnakoolid: Adiste, Tsoigo, Koiola, Metste, Mooste, Vanaküla, Karilatsi, Lukka, Partsi, Tännasilma, Kioma, Rahiste, Võru kool Navis.⁴⁷

Külakoole ei asutatud veel kõigis kogukondades. Mõisate juures olid mõisakoolid, kus õppisid mõisatöötajate lapsed, kuid vahel käisid mõisalapsed ka külakoolis. Näiteks Tõdu mõisa lapsed käisid Kähri mõisa Karilatsi koolis.⁴⁸ Karilatsi külakoolis õpetati Karilatsi küla ja selle lähiümbruse lapsi, kelle vanemad ei osanud lugeda ega tundnud katekismust, seega nad ei saanud lapsi kodus õpetada. Lugema õpiti kaks kuni kolm aastat. Esimene koolimajana kasutatud hoone asus praegusest asukohast umbes kilomeeter lääne pool, Juuriku külas, ega ole säilinud.

1849/1850. õppeaastal oli Põlva kihelkonnas kirjutama õppijaid neljas koolis kokku 12, neist Karilatsi koolis kaks. Kirjutamine ja arvutamine muudeti kihelkonnas kohustuslikuks 1866. aasta sügisel. Esimene teadaolev Karilatsi kooli koolmeister oli Jurigo Peter (1786. aastal) ja kool asus tema rehetoas Juuriku külas.⁴⁹ Peeter Sokk, hilisem taluperemees Karilatsi vallas, on meenutanud, et kui tema kooli läks, siis õpetaja ei osanud alguses kirjutada ja õpetati ainult lugemist. Hiljem hakati kõigile õpilastele kirjutamist õpetama, enne olid ainult mõned poisid õppinud. Vaesematele õpilastele andis kooliõpetaja lõuna ajal tüki leiba, mille tegemiseks anti

⁴⁴ Mariliis Timmermann, Karilatsi kool 240. Põlva Talurahvamuuseum, 2006, lk 2.

⁴⁵ Heino Rannap, Eesti kooli ja pedagoogika kronoloogia. Eesti Haridusministeerium, 2002, lk 9.

⁴⁶ Andres Andresen, Ea Jansen, Toomas Karjahärm, Mart Laar, Mati Laur, Lea Leppik, Aadu Must, Tiit Rosenberg, Tõnu Tannberg, Sulev Vahtre, Eesti Ajalugu V. Tartu, 2010, lk 280.

⁴⁷ Asta Pintsaar, Põlva ja Räpina kihelkonna külakoolid 1766–1795. Uurimustöö. Põlva, 2016, lk 3.

⁴⁸ Lembit Andresen, Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu II. Kaheksateistkümnnes sajand. Tallinn, 1999, lk 120.

⁴⁹ EAA. 1205. 1. 96. Schulvisitationenprotokolle vom Jahr 1786. L 34.

magasiadast jahu. Tema meenutas oma kooliaega 60-aastasena, olles sündinud 1867. aastal. Mälestused on üles kirjutatud 1927. aastal.⁵⁰

1863. aastal käis koolis 34 poissi ja 39 tüdrukut, õpetaja oli Jaan Nikopensius.⁵¹ Esimene koolimaja ehitati Karilatsi külla 1869. aastal ja see oli mõeldud 55 õpilasele. Tegemist oli ajastukohase tavalise koolimajaga, mis koosnes kolmest mõttelisest osast: koolitoast, koolmeistri eluruumidest ja rehealusest. Järgnevatel aastatel õppis Karilatsi koolis pidevalt rohkem lapsi, kui koolimajas kohti oli: 1879/80. õppeaastal 58, 1881/82. õppeaastal 64 last. Võru kreisi koolijuhid ei jäänud koolimaja seisundiga rahule ja 1880. aastal hinnati see halvaks. Kähri vald suutis uue koolimaja ehitamiseks koguda vahendeid alles mõne aasta pärast. Kui vallavanemaks sai Peeter Usin Karilatsist, siis hakati ka uut koolimaja ehitama. Nõuetekohane koolimaja valmis 1889. aastal ja on säilinud tänaseni.⁵² Koolimaja asendiplaan ja teised koolitalu hooned Karilatsi külas on toodud lisas 5.

3.2. Algkooli olukord 1920. aastal

Kuni 1919. aastani tegutses Karilatsi algkool kolmeklassilisena (kolm talve) ning koolijuhataja oli Otto Torop, kes oli ühtlasi kooli ainus õpetaja. Torop oli õpetaja aastatel 1906–1930. Ta tuli Karilatsi kooli Tsolgo koolist Timo vallast, kuid järgmisest õppeaastast, 1919. aasta sügisest, muudeti kool neljaklassiliseks. Klassiruumide paigutus on näha lisas 6, samal aastal võeti tööle teine õpetaja, kelleks oli Vanda Pettai (töötas koolis aastatel 1919–1921).

Võru maavalitsuse haridusosakonna andmetel oli Kähri valla Karilatsi kooliringkonnas 1919/20. õppeaastal kooliealisi lapsi 149. Nende jagunemise vanuse ja soo järgi toob välja alljärgnev tabel.

---

⁵⁰ Ajalooline traditsioon Põlva kihelkonnast Kähri, Kioma, Karilatsi, Koiola ja Moizekatsi vallast. Korjatud 1927. aasta suvel. <http://www.folklore.ee/pubte/ajaloolist/polva/>. Kasutatud 27.04.2016.

⁵¹ Mariliis Timmermann, Karilatsi kool 240. Põlva Talurahvamuuseum, 2006, lk 2.

⁵² Samas, lk 3.

Tabel 1. Koolis käivate laste arv vallas⁵³

vanus	7		8		9		10		11		12		13		14		15		16	
	p	t	p	t	p	t	p	t	p	t	p	t	p	t	p	t	p	t	p	t
kooliealised	13	7	5	9	7	6	5	13	12	9	4	6	8	2	11	12	8	4	4	4
käivad koolis	4	2	1	-	4	2	4	11	11	8	4	6	7	2	6	3	-	-	-	1

Tabelist selgub, et kooli ei saadetud väga väikeseid lapsi, kellel ilmselt oli liiga pikk koolitee, ja enam ei saadetud kooli neid, kes olid juba mõne talve koolis käinud ja said olla talutöodes abiks. 15- ja 16-aastased poisid ja tüdrukud üldiselt enam koolis ei käinud. 1919/1920. õppeaastal hakkas kehtima ühtluskooli esimese astme õppeplaan (õppekava). Koolis hakati õpetama senisega võrreldes mitut uut õppeainet. Lisandusid kodulugu, joonistamine, tööõpetus, ühiskonnateadus ja võõrkeel.⁵⁴ Kodulugu oli lastevanematele ja lastele senini tundmatu õppeaine. Selle tähtsust ja vajadust selgitati Võru Teatajas.⁵⁵ See õppeaine oli eelkõige kasvatus eesmärgil ja kõik teemad olid koduga seotud. Lapsi õpetati koduümbrust ning -kohta vaatlama, uurima ja sellel teemal arutlema. Kool ei olnud mitte ainult õppimise, vaid ka kasvatamise ja maailmavaate kujundamise koht.

Koolimaja hetkeolukorda ja asukohta on kirjeldanud 1920. aastal Robert Vanatare, kes läks kooli 1920. aastal.

„Karilatsi koolimaja oli seesama, mis ta praegugi on. Kuid tal polnud veel seda uut rüüd eterniitkatuse, suurte valgete akende ega sisseehitatud käimlatega. Need kõik on saanud ta mitu aastat hiljem. Sel ajal oli ta tüüpiline kolmeklassiline vallakool ühe õpetaja ja ühe klassikomplektiga. Alles eelmisel õppeaastal oli ta saanud juurde teise õpetaja, kelleks oli noor naisõpetaja. Minu kooli tulles oli kool esimest aastat neljaklassiline, seega juba kahe klassikomplektiga.⁵⁶

1920. aastal toimus Karilatsi kool koolitaluna nagu teised külakoolidki. Kuni 1866. aasta vallareformini pidas koole üleval kogukond ja mõis. Selle ajani oli koolmeistri palgaks maa, kuid 19. sajandi lõpust hakati võimaluse korral minema üle kooliõpetajate rahapalgale.

Sellist talu, mida pidas kooliõpetaja, kutsuti koolitaluks ja selle suurus oli seadusega reguleeritud. Koolijuhataja normimaa pidi vastama suurusele, mis võimaldas kasutada nii palju põllu- ja heinamaad, et saab pidada ühte lehma ja ühte hobust.⁵⁷ Karilatsi kool töötas

⁵³ ERA. 2633. 1. 354. Võru Maavalitsuse haridusosakond. Teated koolis käivate laste kohta valdade järgi 1919/1920. L 22.

⁵⁴ Lembit Andresen, Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu II. Kaheksateistkümnnes sajand. Tallinn, 1999, lk 12.

⁵⁵ Võru Teataja nr 61, 19. august 1920, lk 2.

⁵⁶ Robert Vanatare, Endast ja teistest. Mälestused. PTM _ 748:1/a Arh 848, lk 2.

⁵⁷ Eesti rahvahariduse ja kultuuriala korraldus. 1938. RT 1931, 51, lk 399.

koolitalu põhimõttel ja õpetajal oli kasutada maa. Maale lisaks olid Karilatsi õpetajal kasutada elu- ja majapidamisruumid. Talu ja taluhoonete kasutamine oli seotud ametiga, ja kui kooliõpetaja töö millegipärast lõpetas, pidi ta ka koolitalu vabastama. Pikaajaline Karilatsi õpetaja Otto Torop soovis oma tulevikku kindlustada ja pöördus 1919. aastal maa saamiseks valla poole. Vallas otsustati anda Otto Toropile maja ehitamiseks üks vakamaa, kui ta peaks Karilatsi kooliõpetaja ameti maha panema ja Karilatsi kooli maatüki käest ära andma. Selle maa eest pidi ta igal aastal 10 rubla renti maksma ja need tingimused kehtisid 12 aastat. Sellega tagas elupõline õpetaja endale mingigi kindlustunde, kui ta peaks õpetajaametist millegipärast lahti saama.

Aga 1920. aastal toimus muutus, nimelt jagati 24 vakamaa suurune koolitalu maakrunt ära. Muudatuse vajadus oli ilmselt tingitud teise õpetaja tööle hakkamisest, sest ka tema pere vajab maa kasutamise võimalust. Koolijuhataja kasutusse jäi 6,5 vakamaad põldu, üks vakamaa karjamaad ja üks soode vahel asuv heinamaa. Teisele õpetajale jäi kasutada 5 vakamaad põldu ja üks maismaa niit. Ülejäänud põllumaa ja veel üks jõearne karjamaa anti Karilatsi valla kasakule.⁵⁸

Õpilasi käis koolis palju: 80 kuni 90. 1920/21. õppeaastal oli neljandas klassis vähe õpilasi, aga esimeses ja teises klassis üle 20.⁵⁹ Hindamisest saab ülevaate õpilaste Veeliks Keldi ja Salme Seeba tunnistustest vastavalt 1920/1921. ja 1919/1920. õppeaastast, toodud lisas 7. Veeliks õppis II klassis. Salme tunnistusel on märgitud, et temal on neli talve koolis käia. Algkoolides olid õppeained aastate jooksul üldiselt samad. Tunnistusele on õpetaja pannud hindeks vahel „hea” ja vahel „hää”. Veeliksi õppeaasta tulemus oli, et ta lõpetas IV jaoskonna, aga Salmele on kirjutatud, et eeloleva kooliaasta kevadel tuleb tal eelmisel aastal puudunud päevad koolis ära käia.

Lõuna-Eestile kohaselt kasutati paljudes koolides kohalikku murrakut ja seda tegi ka õpetaja, kes märkis tunnistusele „hea” asemel „hää”. Koolidel oli küll kohustus kasutada kirjakeelt ehk tallinna keelt, kuid lapsed ja õpetajad olid harjunud rääkima omas kodukeeles.

---

⁵⁸ Eha Vainomäe, Karilatsi kooli ajalugu 1919–1950. Väljavõtteid Karilatsi kooli kroonikaraamatust., lk 1.

⁵⁹ Robert Vanatare, Endast ja teistest. Mälestused. PTM _ 748:1/a Arh 848, lk 76.

3.3. Õppeaastad 1921–1930

Järgmisel kümnel õppeaastal muutus õppetöö vähehaaval stabiilsemaks. 1921/22. õppeaastal tuli kooli tööle uus õpetaja Elsa Hurt, kes õpetas Karilatsis ainult ühe õppeaasta. 1922. aastal koostas Võru koolivalitsus algkoolide võrgu korrastamise kava, teiste hulgas käsitleti ka Karilatsi valla koolivõrku.⁶⁰ Terve Karilatsi vald oli üks koolipiirkond, mis moodustus kümnest külast: Punaku, Koti, Helmi, Juuriku, Kintsi, Karilatsi, Korista, Kahkva, Häätaru ja Voorepalu. Koolivõrgu arendamise aluseks on õpilaste arv. Allpool toodud tabelis on näha, et kõige rohkem lapsi oli sündinud 1912. ja 1913. aastal, kellele pidi kooliealiseks saades olema koolikoht kohalikus koolis.

Tabel 2. Planeeritav kooliealiste laste arv

Sünniaasta	Laste arv
1906	19
1907	14
1908	14
1909	16
1910	11
1911	13
1912	25
1913	23
1914	11
1915	12
1916	7
1917	3
1918	8
1919	13
1920	11
1921	18

Koolivõrgu planeerimisel arvestati lisaks laste arvule ka koolitee pikkust. Kõige lühem koolitee oli Punaku küla lastel, 3/4 kilomeetrit, ja kõige pikem Voorepalu lastel, tervelt 5 kilomeetrit.

1922. õppeaastal oli kool 4-klassiline algkool ja koolis töötas kaks õpetajat.⁶¹

Koolivõrgukava rakendamisel oli üks suurimaid probleeme see, et naabervaldade lapsed käisid ikka oma lähimasse algkooli, mitte sinna, kuhu seaduse järgi oli kohustus minna. Kõigile koolijuhatajatele saadeti ringkiri 13. oktoobril 1923. aastal. Juhiti tähelepanu sellele, et koolivõrgu kavandamisel tuleb tuua eraldi välja talud ja külad, kust käidi naabervaldade

⁶⁰ ERA. 1108. 3. 778. Karilatsi valla algkooli võrgu kava. L 7.

⁶¹ Samas, l 7.

kooli. See oli ka Karilatsi vallas tavapärane, et käidi sinna kooli, mis oli lähemal. Karilatsi koolil üldiselt puudus internaat (vahel lapsed ööbisid koolis klassitoas põhukotil), kooli ja kodu vahelise pika vahemaa tõttu pandi laps sageli lähemasse kooli. Selleks võis olla ka teise valla kool. Koolivõrgu kavades olid planeeritud valdadevahelised koolid. See vald, kus kool asus, pidi kooli üleval, ja vallad, kust lapsed kooli käisid, osalesid kulude kandmises.

Õppeaasta alguses tuli tööle jälle uus õpetaja, Pauline Rotka Narvast. 1922. aastal oli ka Karilatsi algkooli juhatajal, Karilatsi kooli hoolekogul ja Karilatsi valla nõukogul eriarvamusi kooli 6-klassiliseks muutmise suhtes. Lõplikuks otsuseks jäi, et võttes aluseks avalikkude algkoolide seaduse, hakkab kool 1926. aastal tööle kuueklassilise algkoolina. Algkoolide võrgu korraldamise kava arvestas kooli hoolekogu arvamust ja nägi ette, et hiljemalt 1930. aastal oli kool kuue klassiga, kolme klassitoaga ja kolme õpetajaga algkool. Kooli ringkond oli terve vald ja pikim laste koolitee oli 5 kilomeetrit.⁶²

1923/24. õppeaastal oli algkoolis koolikohustuslikke lapsi 85, neist käis koolis 80. Puudumine oli suur, õpilased puudusid 1923. aasta novembris 298 päeva, neist vabandamata 293 päeva ja 11 isikut trahvis kooli hoolekogu summas 455 marka. Tegemist oli novembrikuu aruandega ja kõik põllutööd pidid olema lõpetatud, aga ikkagi ei saadetud lapsi kooli. Detsembris oli koolis käivate laste arv vähe muutunud. Koolikohustuslikke lapsi oli 85 ja õppis 82. Detsembris puudusid õpilased 205 päeva, neist vabandamata päevi oli 197. Trahvitud sai kolm isikut summas 80 marka.⁶³

Õppevahenditest tunti endiselt teravat puudust ja paljusid asju tuli jagada teiste algkoolidega. 1923. aastal eraldati koolidele mikroskoobid, kuid seda ei jagunud kõigile. Üle Võrumaa moodustati 20 mikroskoobi ringkonda. Karilatsi kool jäi 12. Põlva ringkonda. Mikroskoop asus Põlva 6-kl algkooli juures ja seda said lisaks veel kasutada Himmaste, Mammaste, Tennasilma, Karilatsi ja Kioma koolid.⁶⁴ Mikroskoobid tuli registreerida maavalitsuse õppevahendite raamatus ja arvele võtta. Arvestades vahemaad Karilatsi ja Põlva vahel (12 km), siis oli mikroskoobi kasutamine kahtlemata ebamugav.

1924/25. õppeaastal oli Karilatsis koolikohustuslike laste arv kokku 87, neist 42 poissi ja 45 tüdrukut. Tegelikult käis koolis 85 last. Koolis oli neli klassi, esimeses klassis õppis 14 poissi ja 15 tüdrukut, teises 13 poissi ja 8 tüdrukut, kolmandas võrdselt 10 ja 10 ning neljandas 5 poissi ja 10 tüdrukut. Õpilaste arv arvestati koos 8-aastastega, kes võisid kooli minna, aga

⁶² ERA. 1108. 3. 778, Karilatsi valla algkooli võrgu kava. L 8.

⁶³ ERA. 2633. 1. 362, Aruanded koolide tegevuse kohta novembri- ja detsembrikuul 1923/24. aastal ning jaanuaril 1924. L 25.

⁶⁴ ERA. 4511. 1. 10, Võru Maakoolivalitsuse ringkirjad, kirjavahetus, aruanded. L 17.

otsest koolikohustust neil veel ei olnud. Andmetest selgub, et vanemates klassides käis lapsi vähem koolis. Õppetööst oli arstitõendi alusel vabastatud üks laps (silmahaigus). Kaks tüdrukut lihtsalt ei käinud koolis, neil ei olnud ka vabandatavaid põhjuseid. Kõige kaugemalt käis õpilane 6 kilomeetri kauguselt. Koolis ei korraldatud lastevanemate koosolekuid. Koolil ei olnud internaati, aga mõnikord jäi kolm last ööseks.⁶⁵

Endine õpilane K. Klink, kes alustas oma kooliteed 1924. aastal, meenutab koolijuhatajat Toropit kui karmi õpetajat. Ta pani mõnikord mõne halva poisi nurka hernestele põlvili.⁶⁶ Sellel ajal ei peetud õppetöö mitteoskamist süüteks, aga õpilased lihtsalt jäeti pärast tunde õppima. Kes oli jätnud näiteks kodus luuletuse pähe õppimata, tegi seda koolis pärast tunde.

1925/26. õppeaastal oli koolikohustuslikke lapsi 74, neist 39 poissi ja 35 tüdrukut. Õpilased jagunesid klasside kaupa alljärgnevalt: I klassis 18 õpilast (10 poissi ja 8 tüdrukut); II klassis 24 õpilast (11 poissi ja 13 tüdrukut); III klassis 20 õpilast (mõlemaid võrdselt 10); IV klassis 12 õpilast (8 poissi ja 4 tüdrukut). Sellel õppeaastal levisid koolis sarlakid ja kool oli 30. jaanuarist kuni 15. veebruarini suletud. Koolis oli nõrgaandelisi lapsi kolm, nendest kaks poissi ja üks tüdruk. Koolil oli maad kokku 24 vakamaad, sellest 13 vakamaad kasutas vald ja 11 vakamaad oli õpetajate kasutusel. Sellel õppeaastal oli planeeritud kaks ekskursiooni, soetati uusi õppevahendeid ning õpikuid oli kokku 4165 marga eest.⁶⁷

1925. aastal algas ettevalmistus kooli muutmiseks 6-klassiliseks. 13. oktoobril 1925. aastal toimus selle küsimuse arutamiseks Karilatsi vallanõukogu koosolek. Koosolekut juhtis Karilatsi vallavanem Kusta Usin. Kuna Võrumaa koolivalitsuse kinnitatud Karilatsi valla algkoolivõrgu väljaehitamine pidi olema valmis 1926. aastaks, oli viimane aeg valmistuma hakata. Koolimajas planeeriti juurde ehitada klassiruum, sest muidu ei oleks olnud võimalik klasside arvu suurendada. Koolijuhataja tagumine tuba ja teise õpetaja tuba tuli ehitada kokku üheks klassiks, et senise kahe klassikomplekti asemel saaks tööle hakata kolm klassikomplekti.⁶⁸ Ümberehituste käigus sai abiruumide arvelt (kasutuseta õpilaste sahvri) koolijuhatajale sobiv korter koolimajja. Vaja oli ka kortereid kahele õpetajale ja kooliteenijale. Aga kuna magasiait hakkas oma vajadust minetama, otsustati kaaluda võimalust ehitada kahele õpetajale toad magasiaida lõunapoolsesse otsa. Magasiaida põhjapoolsesse otsa võis

---

⁶⁵ ERA. 2633. 1. 372, Võru maakonnavalitsuse haridusosakonna kirjakogu. 1925. a aprillikuu, koolikohustuse täitmise aruanded ja 1924/25. õppeaasta teatelehed koolide kohta. L 28.

⁶⁶ K. Kalvik, Koolimälestused. PTM 463_1 Arh_Abi_1, lk 2.

⁶⁷ ERA. 2633. 1. 383, Koolide andmed ja koolinõunikude aruanded 1925/26. õppeaasta kohta. L 96.

⁶⁸ ERA. 2633. 1. 396, Kirjavahetus Karilatsi koolimaja ümberehituse küsimustes. Aruanne, 1927. a. L 25.

jääda veel magasivili, mis esimesel võimalusel välja viiakse. Vallanõukogu leidis selle lahenduse kõige sobivama, seda enam, et magasiait jäi kõigest 120 sammu kaugusele.⁶⁹

Kuna Karilatsi vald oli üks väiksemaid Vana-Võromaal, siis taotleti koolimaja ümberehituseks riiklikku laenu. Nii otsustati 14. mail 1926. aastal koolimajade ehitusfondi komisjoni koosolekul, et Võru maakonnavalitsuse palvel lubatakse Karilatsi vallale laenu algkoolimaja ümber-ehitamiseks 500 000 krooni.⁷⁰ Laenu tagas Võrumaa koolivalitsus ja ümberehituse protsess võis alata. Esimese asjana toimus 6. juunil 1926. aastal Karilatsi vallanõukogu koosolek, kus arutati ehitusmeistri valimist, kes hakkaks koolimaja ümber ehitama ja õpetajate maja ehitama. Välja oli kuulutatud avalik vähempakkumine, millel osales seitse ehitusmeistrit naabruskonnast. Leping sõlmiti ehitusmeistri Aleksander Nuiaga, kes pidi pakutud hinnast 10% kautsjoniks sisse maksma.⁷¹ Sellega tagas vald selle, et ta lepingust ei taganeks ja ehitus saaks ikka tehtud.

1926/27. õppeaasta algas Karilatsis pidulikult: 27. septembril 1926. aastal pühitseti Karilatsi kool kuueklassiliseks Karilatsi valla Karilatsi kõrgemaks algkooliks.⁷² Kool töötas kolme klassikomplektiga, liitklassidena: I ja II, siis III ja IV ning V ja VI klass õppisid kolmes klassiruumis. Õpilasi oli kokku 75, neist 40 poissi ja 35 tüdrukut.⁷³ See tingis igapäevaelus mitmed muudatused. Vaja oli veel kolmandat õpetajat, valituks osutus Albert Ivask. Ivaskile oli see esimene töökoht ja ise on ta seda meenutanud kui head võimalust tööelu alustamiseks. Ta on eriti tänulik Võru Õpetajate Seminarist saadud tugevale praktilisele väljaõppele.⁷⁴

Kuid neljaklassilisest koolist ei saa üleöö kuueklassilist, olgugi et õpetajad on olemas. 1926/27. õppeaastal alustas viies klass, kuid puudus veel kuues. Klassikomplektide arvu suurendati järk-järgult. Tööl oli kolm õpetajat, koolijuhataja Otto Torop ning kaks õpetajat: Pauline Sock ja Albert Ivask.⁷⁵ See olukord tekitas probleeme ka kooliõpetajate elamispinnaga, sest lisaks õpetajatele oli tööl ka kooliteenija, kellel pidi olema elamispind. Elamispinna probleem oli äärmiselt terav ja leiti, et soodsam on ehitada õpetajatele eraldi elamu, kohe koolimaja kõrvale, aga see pidi valmima alles järgmiseks õppeaastaks. 1926/27. aastal elas õpetaja Sock oma mehe juures talus, mis asus kilomeetri kaugusel koolimajast. Albert Ivask elas naabruses asuva vesiveski omaniku Jakob Valli juures. Koolijuhataja elas

⁶⁹ ERA. 2633. 1. 396, Kirjavahetus Karilatsi koolimaja ümberehituse küsimustes. Aruanne, 1927. L 26.

⁷⁰ Samas, l 35.

⁷¹ Samas, l 37–39.

⁷² K. Kalvik, Koolimälestused. PTM 463_1 Arh_ Abi_ 1. Lk 2.

⁷³ ERA. 2633. 1. 390, Võru maakonnavalitsuse haridusosakonna kirjakogu, statistilised teated 1926/27. L 25.

⁷⁴ Olev Toomet, Albert Ivask – pedagoog ja ühiskonnategelane. PTM 798_20 Arh 1164, lk 6.

⁷⁵ Samas, lk 2.

sellel õppeaastal küll koolimajas, kuid tulevikus oli see korter planeeritud kooliteenija eluruumideks. Praegu täitis kooliteenija ülesandeid Otto Toropi õde Liisa Torop, kes elas venna peres.⁷⁶

Koolimajade ehitusfond otsustas lubada Võru maavalitsuse kaasvastutusel Karilatsi vallale täiendavalt laenu 200 000 marka, aluseks 2. juuni 1927. aasta protokoll.⁷⁷ Laenuga planeeriti lõpetada õpetajate maja ehitus, et olla 1927/28. õppeaasta alguseks valmis. 1927/28. õppeaasta alguses oli taas pidulik sisseõnnistamine. 1. augustil 1927. aastal toimus uue õpetajate elumaja pidulik sisseõnnistamise pidu. Tervitustega esinesid lisaks koolijuhatajale Otto Toropile Põlva kihelkonna köster Otto Mattison, Põlva kihelkonna kooli õpetaja Albert Kiisk ja Karilatsi valla kirjutaja Rudolf Hallik.⁷⁸

Kuna külakooli õpetajatele laienes ka kohustuslik ajateenimise kord, siis kutsuti õpetaja Albert Ivask kaitsevärke aega teenima. Talle laienes kaitseliidu neljakuuline soodustus, nii et ta võis oma kohal töötada kuni 1. veebruarini 1928.⁷⁹

1928. aasta õppekavadega oli algkooli tähtsaim ülesanne sõnaselgelt kasvatus, sealhulgas ka kehaline kasvatus. Võimlemine oli õppekavades uus asi. 29. märtsil 1928. aastal tuli Võru koolivalitsuse korraldus, mis juhtis tähelepanu võimlemise õigele sooritatusle.⁸⁰ Kõigile koolijuhatajatele saadeti Võru koolivalitsuse ringkiri, mis juhtis tähelepanu ohutusele. Kuulitõukes, kangitõstmises ning teistes teadmisi ja oskusi nõudvates harjutustes paluti olla ettevaatlik. Võrumaa lapsed olid harjunud elama traditsiooniliselt, osaleti majapidamistöodes, mida oldi õpitud maast madalast tegema. Võimlemine oli nende jaoks uus ja harjumatu asi ning tundus ebavajalikuna.

11. novembril 1927. aastal tuli Võru koolivalitsuse ringkiri, kus juhiti tähelepanu õpilaste halvale majanduslikule olukorrale. Näiteks Karilatsi Häätaru külast oli palju õpilasi, sest selles külas elas palju suuri peresid, kes olid kehval majanduslikul järjel. 1926/27. õppeaastal oli koolis ka õõbimise võimalus, mida kasutas koolijuhataja järelevalve all kolm õpilast. Valdavalt käisid õpilased kuni 3 km kauguselt, kuid üks õpilane käis kuni 6 km kauguselt. Sellel õppeaastal oli koolis Valgjärve vallast kaks, Kõlleste vallast neli ja Tartu maakonnast viis õpilast, omast vallast oli üks poiss (lätlane).⁸¹

⁷⁶ Eha Vainomäe, Karilatsi kooli ajalugu 1919–1950. Väljavõtteid Karilatsi kooli kroonikaraamatust, lk 3.

⁷⁷ ERA. 2633. 1. 396, Kirjavahetus Karilatsi koolimaja ümberehituse küsimustes. Aruanne 1927. a. L 53.

⁷⁸ Samas, l 3.

⁷⁹ Võru Teataja, 27. september 1927.

⁸⁰ EAA. 4511. 1. 10, Võru Maakoolivalitsuse ringkirjad, kirjavahetus. L 32.

⁸¹ ERA. 2633. 1. 390, Võru maakonnavalitsuse haridusosakonna kirjakogu, statistilised teated 1926/27. L 25.

1920. aastate teisel poolel hakati kõigis koolides, ka Karilatsi algkoolis pöörama rohkem tähelepanu isamaalisele kasvatusesele. Seda suunati koolivalitsuse ringkirjadega. 26. novembri 1927. aasta ringkiri ütles, et koolides tuleks pärast kolmandat tundi teha kogunemine, rääkida 1. detsembri 1924. aasta sündmustest ning meenutada neid, kes andsid oma elu meie vabaduse eest. Pärast seda võis lapsed koju lubada.⁸²

1928/29. õppeaasta algas taas uue õpetaja tööle tulemisega, kelleks oli Võru Seminari haridusega Eduard Marjak, kes asus tööle 1928. aastal. Uuendusmeelne haritud noormees saavutas õpilaste ja lastevanematega kiiresti hea kontakti. Ta pööras suurt tähelepanule spordile ja pallimängudele. Muusikatunnis hakkas ta õpetama viiulimängu ning leidis ka kandle- ja tšellohuvilisi, lisaks asutas ta keelpilliansambli. Ta oli suur autoriteet vanematele õpilastele ning juhtis ÜEKNÜ (Üle-eestilise Kristliku Noorsoo Ühingu) Karilatsi osakonda. Nooremate õpilastega tegi ta näiteringis näitemängu ja juhtis kooli laulukoori.⁸³

1929/30. õppeaastal toimus õpetajaskonnas oluline muudatus. Senine väga pikaegne koolijuhataja Otto Torop läks pensionile. 1929. aastal oli Karilatsis praktikal Tartu Õpetajate Seminari õpilane Artur Paabo. Ta oli pärit Karilatsi külast, oli kohaliku rätsepa poeg. Praktika käigus tutvus ta lisaks õppetööle lähemalt ka õppevahenditega ja tema andmetel kasutati alljärgnevaid õpikuid. Emakeeles kasutati õpikuid, mille autorid olid M. Kampmaa, A. Raud, E. Puusepp ja M. Nurmik, aabitsa autor oli A. Peterson. Matemaatikas olid kasutusel K. R. Veski ning J. Grünthali õpikud. Maateaduses, ajaloos ja kodanikuõpetuses vastavalt S. Sütt, D. Koppel, J. Sitska ja M. Kampmaa ning R. Rägo. Võõrkeeleks oli saksa keel, mida õpiti H. Soosaare ja P. Waldsoni koostatud õpikutest. Laulmises kasutati V. Tammani ja J. Aaviku õpikuid: „Laste laul“ I ja II, V. Tammani „Kooli laulmise raamat“ ja M. Hermannini „Koolilaste laulud“.⁸⁴

Igas koolis olid igapäevase töö tarbeks õpetajate koostatud tunnikavad. Karilatsi algkoolis 1929. aastal kasutusel olnud tunnikavas on iga päeva kohta toodud välja tunnid, mida õpetati I ja II, III ja IV ning V ja VI klassis. Esmaspäeva hommikuti oli usuõpetust õppivatel õpilastel kirikulaulu tund, kus õpiti ühehäälselt kirikulaule laulma. Oma praktika aruandes on Artur Paabo välja toonud tunnikava, mis oli tema praktikal oldud ajal Karilatsi algkoolis 4.–5. klassis kasutusel.

---

⁸² EAA. 4511. 1. 10, Võru Maakoolivalitsuse ringkirjad, kirjavahetus. L 31.

⁸³ EAA. 2102. 2. 563, VI klassi õpilase Artur Paabo praktikanädala aruanne Karilatsi valla Karilatsi algkoolis 3.–10. aprillini 1929. L 8.

⁸⁴ Samas, l 9-10.

Tabel 3. Karilatsi algkooli tunnikava 1929. aastal⁸⁵

Esmaspäev	Teisipäev	Kesknädal	Neljapäev	Reede	Laupäev
Kirikulaul	Emakeele Matemaatika Matemaatika	Usuõpetus Matemaatika/ Maateadus Emakeel	Usuõpetus Matemaatika Looduslugu	Matemaatika Usuõpetus Emakeel	Matemaatika Usuõpetus Laulmine
Kodulugu/ Kõlblusõpetus Emakeel Matemaatika	Emakeel Laulmine Emakeel	Emakeel Matemaatika Matemaatika	Emakeel Kodulugu/ Maateadus Looduslugu	Emakeel Matemaatika Emakeel	Tööõpetus Joonistamine Ajalugu
Matemaatika Joonistamine Saksa keel	Võimlemine Emakeel Ajalugu	Kodulugu/ Kõlblusõpetus Emakeel Matemaatika	Emakeel Emakeel/ Looduslugu Emakeel	Joonistamine Emakeel Matemaatika	Emakeel Kõlblusõpetus/ Kodulugu Emakeel/ Kodanikuõpetus
Emakeel Matemaatika Maateadus	Matemaatika Võimlemine Saksa keel	Laulmine Emakeel/ Ajalugu Maateadus	Kodulugu Emakeel Emakeel	Võimlemine Emakeel Saksa keel	Tööõpetus (kõigile)
Laulmine Kodanikuõpetus/ Kõlblusõpetus Looduslugu	Joonistamine Kodu- ja looduslugu Võimlemine	Matemaatika Saksa keel Laulmine	Tööõpetus Võimlemine Saksa keel	Laulmine Joonistamine	
Saksa keel Looduslugu			Looduslugu Usuõpetus	Tööõpetus (kõigile)	

Tunnikava vaadates on näha, et kui varasemal ajal õpiti rohkem vene keelt või suure tsaaririigi maateadusi, siis iseseisvumisest alates on ikkagi õpitud esmalt emakeeles lugema ja kirjutama ning seejärel võõrkeeli. Õppekavas on juba kasutatud uut mõistet – kehaline kasvatus. Selle alusel tuli silmas pidada lisaks võimlemisele ka üldist tervishoidu.⁸⁶

⁸⁵ EAA. 2102. 2. 563, VI klassi õpilase Artur Paabo praktikanädala aruanne Karilatsi valla Karilatsi algkoolis 3.–10. aprillini 1929. L 4.

⁸⁶ Lembit Andresen, Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV, Iseseisvusaeg 1918–1940. Tallinn, 2007, lk 52.

3.4. Õppeaastad 1930–1939

1. augustil 1930. aastal asus ametist lahkunud Otto Toropi asemel koolijuhatajana tööle Johannes Pelska, kes osutus valituks Karilatsi vallavolikogu 23. juuli 1930. aasta otsusega (aluseks vallavolikogu protokoll nr 3). Uue koolijuhataja kinnitas ametisse Võru maakoolivalitsus. Samal ajal läks kaheks aastaks pensionile (tervislikel põhjustel) õpetaja Pauline Sokk. Tema asemel sai õpetajaks Natalie Bergman, kuid Võru maakoolivalitsus ei kinnitanud teda ametisse.⁸⁷ Koolivõrgu korralduse kava kohaselt töötas Karilatsi algkool 6-klassilisena, aga kahe klassikomplektiga. Õppetöö pidi toimuma kolmes klassiruumis ja kolme õpetajaga, kuid siinkohal oli võimalik teha ajutiselt erand ning õpetada kahes klassikomplektis ja kahe õpetajaga.

Õppeedukust mõjutas sageli laste vanus, koolitee pikkus ja kohustused majapidamistöodes. Lõpuklassides oli hindamise rangus linnas ja maal erinev, maal hinnati leebemalt, sest lapsi ei olnud ju vaja koolis hoida, kui neil oli vajadus tööle minna. Linnakoolides aga hinnati just lõpuklasside õpilasi rangemalt.⁸⁸ Kooli lõputunnistus võttis kokku kogu õppeaja jooksul omandatu. Algkooli lõputunnistus näitas, et õpilane lõpetas kuus klassi ja omandas sellega õigused, mis olid maksvate seaduste ja määrustega kindlustatud algkooli 6. klassi lõpetajale. Sellekohane näide on Minna Valsi Karilatsi algkooli lõputunnistus aastast 1931, toodud lisa 8.

Karilatsi algkooli koolipiirkond hõlmas 1930/31. õppeaastal kuut küla: Karilatsi, Koti, Häätaru, Punnagu, Voorepalu, Koorvere ja Tõdu. Koolitee oli kõige lühem Punnagu küla lastel ja kõige pikem Voorepalu ja Häätaru lastel – 5 kilomeetrit. Karilatsi kool oli siiski väike kool, olgugi et pered olid suured ja lapsi palju. Koolikohustuslikke lapsi oli Karilatsist 16, Kotilt 5, Häätarult 25, Punnangult 10, Voorepalust 10, Koorverest 5 ja Tõdult 5. Häätaru oli tuntud kui popsitalude piirkond, kus olid suured lasterikkad pered.⁸⁹

Õpilased jagunesid kuue klassi ja kolme klassikomplekti vahel ilusti ära. Esimeses ja teises klassis oli vastavalt 16 ja 14 õpilast. Kolmandas ja neljandas 15 ja 13 last ning viiendas ja kuuendas klassis 11 ja 7 last. Suuremates klassides oli tavapäraselt vähem õpilasi kui väiksemates. Kui lapsed juba lugeda ja kirjutada oskasid, siis jäeti nad koolist ära niipea kui võimalik. Ning kui vahel tuli ühes klassis veel mitu aastat õppida, siis jäeti laps

⁸⁷ Eha Vainomäe, Karilatsi kooli ajalugu 1919–1950. Väljavõtteid Karilatsi kooli kroonikaraamatust. PTM463_1 Arh, lk 3.

⁸⁸ Samas, lk 105.

⁸⁹ ERA. 1108. 3. 778. Karilatsi valla algkooli võrgu kava. L 7.

koolikohustusliku vanuse täitudes lihtsalt koolist ära koju tööle. Õpilasi oli 1930/31. õppeaastal koolis 70 ja neid õpetas kolm õpetajat.⁹⁰

1934/35. õppeaastal algas õppetöö esimeses klassis 17. septembril, 2.–6. klassis aga 1. oktoobril. Õpilasi oli esimeses klassis 18 (9 poissi ja 9 tüdrukut), II klassis 18 (9 poissi ja 9 tüdrukut), III klassis 19 (13 poissi ja 6 tüdrukut), IV klassis 12 (8 poissi ja 4 tüdrukut), V klassis 12 (8 poissi ja 4 tüdrukut) ja VI klassis 9 (5 poissi ja 4 tüdrukut). Kokku õppis sellel õppeaastal koolis 52 poissi ja 36 tüdrukut. Esimestes klassides oli külakoolides tavaliselt rohkem õpilasi, hiljem õpilaste arv vähenes. Kehvemal järjel olevatel taludel ei olnud võimalik lapsi nii palju koolitada.

1935. aasta 1. märtsini oli koolijuhatajaks Johannes Pelska. Alates 1. märtsist oli koolijuhatajaks Daniel Voikov.⁹¹ Daniel Voikov toodi 1934. aasta õppejõudude teenistuse seaduse⁹² kohaselt Karilatsi kooli üle Moostest. 1935. aastal eestistas ta oma nime Vainomäeks. Tema jäi Karilatsi algkooli õpetajaks ja juhatajaks pikaks ajaks, ka keerulistel ja segastel aegadel kuni 1950. aastani. Ta suutis üle olla ajaloo keerdkäikudest ning õpetas lapsi lugema ja kirjutama, hoolimata sellest, kelle pilt seinal rippus või mis riigikord parasjagu oli. Õpetajateks olid Aleksander Pilleson ja Natalie Bergmann (eestistas oma nime 1935. aastal Mäesaluks). 1934/1935. õppeaastal olid hoolekogu liikmed järgmised: esimees Fr. Nemvalts (lastevanemate esindaja), kirjutaja A. Pillesaar ning liikmed D. Vainomäe, P. Lobona, N. Mäesalu, S. Pilberg ja O. Parksepp. Kooli hoolekogu pidas sellel õppeaastal 14 koosolekut. Olulisemad küsimused olid kooliaia rajamine ja koolile harmooniumi ostmise. Harmoonium osteti 310 krooni eest Mooste vallast.⁹³ Selle õppeaasta kevadel alustati kooliaia rajamise ja kooliümbruse kaunistamisega. Aia rajamisele kutsuti appi aiandusteadlane Priima, kes andis kohapeal juhtnõore. Aiaplaani valmistas instruktor Valter Kiisla.⁹⁴ 1934/1935. õppeaastal lõpetas kooli 10 õpilast, edasi ei läinud õppima ükski lõpetaja.⁹⁵

Karilatsi algkoolis anti tunnistusi kaks korda aastas ja õpitulemusi märgiti sõnadega või siis sõnade esimeste tähtedega. Hindamine toimus ühtse korra järgi kõigis maa-algkoolides. Hea näide on Karilatsi algkooli IV klassi õpilase Arens Punaku tunnistus, toodud lisa 9. Ta oli kohalik poiss, kes elas koolimaja lähedal ja käis koolis 1934/1935. õppeaastal. Tema

⁹⁰ ERA. 1108. 4. 1372. Statistilised andmed Võrumaa algkoolide kohta 1934/35. õppeaastal. L 7.

⁹¹ Samas, l 4.

⁹² Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi Teataja. 12. mai 1934. Nr 7, lk 105.

⁹³ Eha Vainomäe, Karilatsi kooli ajalugu 1919–1950. Väljavõtteid Karilatsi kooli kroonikaraamatust. PTM463_1 Arh, lk 4.

⁹⁴ Samas, lk 4.

⁹⁵ Samas, lk 9.

tunnistusel on hinded märgitud sõnadega „v hää” ja tähega „H”. Nii nagu ka tänapäeval, märgiti kevadel koolitunnistusele otsus järgmisse klassi viimise kohta: „viiakse V klassi”.

Võrumaa koolivalitsuse andmetel õppis 1935/36. õppeaastal koolis 87 õpilast, kes õppisid kolmes liitklassis.⁹⁶ 20. septembril tuli neist kooli 55 ja 17. oktoobril 23. Hiljem kooliaastat alustanud õpilased tõid hilinemise põhjuseks 14 korral haiguse, neljal korral vanemate vaesuse ja kolmel korral karjas käimise. Kõik need põhjused olid arvestatavad ja hiljem kooli tulemine oli vabandatav. Arvestust peeti ka selle kohta, kui palju lapsi käis koolis, kes ei olnud koolikohustuslikud. Sellel õppeaastal oli neid kolm. Kool oli kolme klassikomplektiga 6-klassiline algkool, kus töötas kolm õpetajat, lisaks juhataja Daniel Vainomäele õpetajad Natalie Mäesalu (32-aastane) ja Aleksander Pillerson (37-aastane).⁹⁷ Sellel õppeaastal oli hoolekogu koosseis üldiselt sama mis eelmisel: esimees Fr. Nemvalts, kirjatoimetaja A. Pillesaar, kassapidaja N. Mäesalu ning liikmed D. Vainomäe, O. Parksepp, S. Pihel ja J. Simka.

Kuna oli käimas kodukaunistamise kampaania, siis arutati põhiliselt heakorruga seotut. Vastu võeti kooliaia rajamise kava ja eelarve 350 krooni kahe aasta peale.⁹⁸ Alustati kooli mängumuru-palliplatside rajamisega. See oli suur ettevõtmine ja õpilastele raske töö. Mullatööde käigus veeti mäekülje pealt koolimaja siseõuele mulda ja siis selgus, et plats jääb ikkagi väikeseks. Platsi rajamisega alustati uuesti teisel pool koolimaja. Koolijuhataja pöördus abi saamiseks vallavalitsuse poole. Suurem osa töid sai ära tehtud 1936. aasta suveks ja 22. juunil püstitati kooli õuele lipuvarras.⁹⁹ 27. mail käis terve Karilatsi kool Taevaskojas ekskursioonil. Sinna olid kogunenud kõik endise Põlva kihelkonna koolid, kokku oli neid 17.

Koolis käis 1936/37. õppeaastal 83 last, kellest 24. septembril tuli kooli 50 ja 15. oktoobril 24. Hiljem kooli tulemise põhjusteks olid kas haigus 15 juhul, vanemate vaesus neljal juhul ja karjas käimine kolmel juhul. Valdavalt hiljem kooli tulijatel olid aasta-aastalt samad põhjused. Kui pere lastel oli vajadus karjas käia või ei olnud neil riideid ega õppevahendeid, siis seda aktsepteeriti. 1. klassis oleks ruumi olnud veel viiele õpilasele. Statistika toob välja, et koolil oli kasutada 2 ha põllumaad kooli juures, 1,3 ha heinamaad, mis asus 3 km kaugusel, 2/3 ha oli kooliaia all ja 1/3 ha moodustas kooliõue. Õpetajaid oli kolm, lisaks koolijuhatajale Daniel Vainomäele õpetajad Rudolf Ruus ja Õie Traat. Kuna õpetajaid valiti, siis Karilatsi

⁹⁶ ERA. 1108. 4. 1387, Statistilised andmed Võrumaa algkoolide kohta 1935/36. õppeaasta kohta. L 23.

⁹⁷ Samas, l 24.

⁹⁸ Eha Vainomäe, Väljavõtteid Karilatsi kooli kroonikaraamatust. Karilatsi kooli ajalugu. PTM463_1 Arh, lk 5.

⁹⁹ Samas, lk 7.

vallavalitsus valis seitsme kandidaadi hulgast õpetajaks Õie Traadi, kes oli lõpetanud 1933. aastal Tartu Pedagoogiumi.¹⁰⁰

Sellel õppeaastal oli eriti teravalt esile tõusnud ka Võru koolivalitsuses käsitletud probleem koolipiirkondadest. Naabervaldadel olid kõigil oma koolid olemas ja seega tekitasid Karilatsi koolis käivad lapsed just naabervaldadele planeerimata kulusid. Paralleele võib tõmmata tänase päevaga, kus sageli on väikeste omavalitsuste vahel tüliõunaks nii-öelda vales koolis käivad lapsed. Näiteks lähimal vallal, Vastse-Kuuste vallal oli omal niigi kolm algkooli ülal pidada ja siis küsis naabervald veel rahalisi vahendeid oma kooli kulude katteks.

Vastse-Kuuste valla küsimust arutas ka Tartu maavalitsus, kelle poole abi saamiseks vald ka pöördus. Naabervallad ei olnud väga kiired oma laste kulutusi maksma. Karilatsi vald arvutas välja 1936/37. õppeaasta kulud. Nimetatud ajavahemikul õppis Karilatsi algkoolis lapsi järgmistest valdadest: Karilatsi vallast 69, Vastse-Kuuste vallast kaheksa, Valgjärve vallast kolm, Kioma vallast üks, Kõlleste vallast kaks. Seega kokku 83 õpilast.

Karilatsi 6-klassilise algkooli õppenõukogu on protokollis nr 33 toonud välja majanduskulude jaotuse 1. detsembrist 1936 kuni 1. aprillini 1937. Karilatsi algkooli majanduslikud kulud olid järgmised: küte – 167,76 kr, valgustus – 9,47 kr, parandused – 0,62 kr, kokku 177,84 krooni.¹⁰¹ Ühe õpilase peale tagasi jagades tuli neid kulutusi 14,88 krooni.

Selle probleemi võtab minu arvates väga ilmekalt kokku 1936/1937. õppeaastal lastevanemate arvamus, et nad tahtsid kooliga nii kiiresti kui võimalik ühele poole saada. Karilatsi valla algkooli juhataja võttis lapsi vastu Vastse-Kuuste vallast, hoolimata sellest, et Vastse-Kuuste vald pidas ise üleval kolme algkooli ja lastel ei tulnud kaugemalt kui 5 km koolis käia. Karilatsi algkool oli isegi neid lapsi vastu võtnud, kellel oli oma algkool märksa lähemal kui Karilatsi valla algkool. Lastevanemate seletuse järgi viisid nemad oma lapsed hea meelega Karilatsi valla algkooli, sellepärast et seal ei jäetud lapsi teiseks aastaks samasse klassi istuma. Vastse-Kuuste algkoolides tuli alati seda ette, et laps pidi ühes klassis kaks aastat õppima.¹⁰²

Võõra valla laste kooliskäimist Karilatsi valla ülalpeetavas koolis arutas 1936. aastal ka Karilatsi algkooli õppenõukogu. Õppenõukogu otsustas, et teatud juhtumitel võivad lapsed Karilatsi koolis käia, hoolimata sellest, et oma kool jääb kodu lähedale. Ka selles otsuses võib tõmmata paralleele tänase päevaga, kus kooli määrab omavalitsuse piir, mitte lapse heaolu.

¹⁰⁰ Eha Vainomäe, Väljavõtteid Karilatsi kooli kroonikaraamatust. Karilatsi kooli ajalugu. PTM463_1 Arh, lk 8.

¹⁰¹ ERA. 3114. 1. 404, Algkoolide 1937/38. a eelarved; Karilatsi algkooli õppenõukogu koosolekute protokollide ära kirjad; kirj vahetus haridusministeeriumiga õppejõudude ümberpaigutamise asjus; kooliõpilaste nimekirjad. L 33.

¹⁰² Samas, l 58.

Karilatsi algkooli õppenõukogu tõi eraldi välja juhtumid, kus oli õigustatud laste siinses koolis käimine. Vastse-Kuuste valla oma algkool asus 6 km kaugusel kodunt, Karilatsi algkool oli 2 km kaugusel kodunt. Kioma valla laste kooli ja kodu vahemaa ulatub 7–8 km-ni, kuid Karilatsi kooli on 2 km. Valgjärve valla lastel oli oma algkooli maad 6–7 km, Karilatsi aga 3 km. Kambja valla Voore algkool töötas nelja klassiga, aga õpilane Leisik soovis lõpetada kuus klassi ja Karilatsi kool oli lähemal kui Kambja 6-klassiline algkool. Kõlleste valla kahel lapsel läbis koolitee laiaulatuslikult metsa ja tee oli vähekäidav. Karilatsi ja Kõlleste vahel oli liiklus elav ja lastel oli võimalus vahel hobuse peale saada.¹⁰³ Eespool toodust lähtub, et paljud naabruses elavad pered eelistasid Karilatsi algkooli. Olenemata sellest, kuhu piir tõmmata, jääb ikkagi keegi alati liiga kaugemale elama ja eelistab õppida lähimas koolis.

Haridusministeeriumi koolivalitsuse ja kutseoskuste osakonna 1937. aasta 3. veebruari ringkiri 32403 andis koolidele õppe- ja kasvatustöö arendamise kavade koostamiseks suunised ja täht-aja.¹⁰⁴ 1936/1937. õppeaastal arutas Karilatsi algkooli hoolekogu koos õppenõukoguga kooli majanduskavade ja kodukorra koostamist. Koolijuhataja koostas koos õpetajatega 27 erinevat kava, mis on toodud lisas 10, õppenõukogu kiitis need 1. aprillil 1937. aastal toimunud koosolekul heaks.¹⁰⁵

1936/37 õppeaastal muretseti Karilatsi koolile esimesed riigitegelaste pildid: õlimaalid riigivanemast Pätsist ja kindralist Laidonerist, peaministri asetäitja K. Eenpalu pilt ning riigivapid ja laualipud.¹⁰⁶ Kooli lõpetas kaks tüdrukut ja viis poissi, kellele korraldati esimest korda algkoolide lõpetajate päev. Kolmele parimale lõpetajale (Arens Punak, Aksel Nikopensius, Johannes Tens) kinkis koolijuhataja raamatud. Õpilastele toimus ka kooliekskursioon Tartusse. Õpetaja Õie Traat viis lapsed rongiga Kiidjärve jaamast linna.¹⁰⁷

Koolis õppis 1937/38. õppeaastal 81 õpilast, oli kolm klassikomplekti ja töötas kolm liitklassi. Ruumi oleks olnud veel kaheksale esimese klassi õpilasele. 27. septembriks tuli kooli 65 õpilast ja 15. oktoobriks 16 õpilast. Õpetajaid oli kolm, lisaks koolijuhatajale Daniel Vainomäele olid õpetajateks Rudolf Ruus ja Õie Traat. 6. klassi lõpetasid Liibert Mandli, Aino Sääsk, Arvi Vainomäe, Lembit Raig, Ilmar Rohtlaan ja Voldemar Loos. Selle õppeaasta lõpetanutest läks üks õpilane (koolijuhataja Vainomäe poeg) edasi õppima Tartu reaalkooli I

¹⁰³ ERA. 1108. 4. 1421, Statistilised andmed Võrumaa algkoolide kohta 1937/38. kooliaastal. L 59.

¹⁰⁴ Haridusministeeriumi Teataja nr 5, 1937, lk 82.

¹⁰⁵ Samas, lk 9.

¹⁰⁶ Eha Vainomäe, Karilatsi kooli ajalugu 1919–1950. Väljavõtteid Karilatsi kooli kroonikaraamatust. PTM463_1 Arh, lk 9.

¹⁰⁷ Samas, lk 10.

klassi.¹⁰⁸ Õppenõukogu korraldas algkooli lõpetajate päeva. See oli riiklik tähtpäev, mille päevakava ja ülesehitus olid ette antud. Koolijuhataja kinkis lõpetajatele raamatud.¹⁰⁹ Sellesse õppeaastasse jääb ka Karilatsi koolile raadio soetamine. Kuna koolil puudusid vajalikud rahalised vahendid, siis otsustas kooli õppenõukogu pöörduda kõigi Karilatsis tegutsevate organisatsioonide poole, et saada raadio soetamiseks ühekordset rahalist abi. Nii saigi teoks, et kooli õppenõukogu ostis Karilatsi algkoolile 5-lambilise raadio (Reti firma Tuljak).¹¹⁰

Õpilased ja õpetajad olid oma vana armsa koolimajaga harjunud, kuid sellega ei olnud alati rahul koolide inspektor, kes koolimaju hindamas käis. 10. detsembril 1937. aastal revideeris Karilatsi algkooli koolimaja koolide inspektor Jaan Reinet ja leidis rohkelt puudusi, mille likvideerimiseks sai vald kui koolipidaja tähtaja. Riietusruum oli kitsas, internaat ja õppevahendite hoiuruum puudusid ning jooginõu ei vastanud tervishoiunõuetele. Sellel ajal olid nõutavad kahekohalised koolipingid, kuid puudusena läks kirja ka see, et osa pinke ei olnud kõlblikud. Selgituses on välja toodud, et olid kolmekohalised.¹¹¹ Revideerimise tulemusena tegi inspektor Karilatsi vallavalitsusele algkoolis ilmnenud puuduste kõrvaldamiseks ettekirjutuse.

6-klassilises algkoolis töötas kolm klassikomplekti, kus õppis 1938/39. õppeaastal 69 õpilast. Poisse ja tüdrukuid käis koolis peaaegu võrdselt: 34 poissi ja 35 tüdrukut. Koolis oli kolm õpetajat. Statistiliste andmete aruande täitis koolijuhataja 1. novembril 1938. aastal.¹¹²

Õpilased jagunesid klassidesse alljärgnevalt:

I klass: 7 poissi ja 6 tüdrukut;

II klass: 5 poissi, 6 tüdrukut;

III klass: 8 poissi, 8 tüdrukut;

IV klass: 6 tüdrukut;

V klass: 10 poissi, 7 tüdrukut;

VI klass: 4 poissi, 2 tüdrukut.¹¹³

Karistamisest olulisemaks mõjutusvahendiks oli aga kiitev tunnustamine.¹¹⁴ Sageli kingiti tunnustamiseks raamatuid kas siis tublidele õpilastele kooli lõpetamise puhul või kooli

¹⁰⁸ ERA. 1108. 4. 1402, Statistilised andmed Võrumaa algkoolide kohta 1936/37. kooliaastal. L 59.

¹⁰⁹ Eha Vainomäe, Karilatsi kooli ajalugu 1919–1950. Väljavõtteid Karilatsi kooli kroonikaraamatust. PTM463_1 Arh, lk 14.

¹¹⁰ Samas, lk 13.

¹¹¹ Eha Vainomäe, Karilatsi kooli ajalugu 1919–1950. Väljavõtteid Karilatsi kooli kroonikaraamatust. PTM463_1 Arh, lk 12.

¹¹² EAA. 1108. 4. 1436, Andmed algkoolide kohta 1938/39. õppeaastal. L 9.

¹¹³ Eha Vainomäe, Karilatsi kooli ajalugu 1919–1950. Väljavõtteid Karilatsi kooli kroonikaraamatust. PTM463_1 Arh, lk 15.

tähtpäevadel. Näiteks Karilatsi algkooli 1938/39. aastal lõpetanud tublidele õpilastele kingiti järgmiseid raamatuid: E. Lepvaltsile „Eesti rahvuslikud suurmehed” II osa; E. Troonile „Eesti rahvuslikud suurmehed” I osa; A. Jõgevale „Eesti rahvuslikud suurmehed” III osa.¹¹⁵ Sellest on näha, et ka tunnustamine pidi toetama isamaalist kasvatust.

Sellel õppeaastal käis 10. märtsil kooli revideerimas koolide inspektor, kes oli koolitööga rahul ja hindas kooli heas korras olevaks.¹¹⁶ Võru maakoolivalitsus otsustas 9. novembril 1939. aastal sulgeda õpilaste vähesuse tõttu ühe klassikomplekti. Õppenõukogu avaldas koos vanematega selle vastu protesti, aga tulutult. Nii suleti koolis üks klassikomplekt ja 1. jaanuarist 1939 jäi Karilatsi algkooli kuus klassi kahe õppekomplektiga. Õpetaja Rudolf Ruus viidi üle Sõmerpalu algkooli.¹¹⁷ Noorteorganisatsioonidest töötasid kooli juures sellel õppeaastal Noorte Kotkaste rühm, vanemaks oli koolijuhataja D. Vainomäe, Kodutütarde rühm (vanem Õie Traat) ja Hauka pere (vanemaks (A. Jõgeva).

Kui läbi aegade on koolis käidud oma leivakoti ja piimapudeliga, siis nüüd hakkas olukord ka maa-alkoolides muutuma. 20. jaanuaril anti esimest korda Karilatsi kooli ajaloo jooksul lastele sooja jooki, neile pakuti sooja teed, mille oli kooliteenija valmistanud. Tee andmist oli võimalik korraldada, kuna selleks tarbeks oli vabanenud klassiruum. Esimesel päeval jõid sooja teed 40 õpilast.¹¹⁸ Suurem muutus oli alles tulemas. 1. aprillist 1939. aastal kadus seoses valdade ümberkorraldamisega Karilatsi vald ja Karilatsi algkool läks Kõlleste valla alla.

---

¹¹⁴ Lembit Andresen, Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV, Iseseisvusaeg 1918–1940, Tallinn, 2007, lk 118.

¹¹⁵ Eha Vainomäe, Karilatsi kooli ajalugu 1919–1950. Väljavõtteid Karilatsi kooli kroonikaraamatust. PTM463_1 Arh, lk 18.

¹¹⁶ Samas, lk 16.

¹¹⁷ Samas, lk 18.

¹¹⁸ Samas, lk 16.

Kokkuvõte

Käesolevas uurimistöös keskendusin Karilatsi algkoolile. Oluline oli leida andmeid ja analüüsida, kuidas toimis väikese valla kool, kui palju oli õpilasi ning kes siin õppisid ja õpetasid. Samuti ei olnud vähetähtis hinnata valla kui koolipidaja rolli ning õppetöö materiaalsel baasi.

Karilatsi algkoolist parema ülevaate saamiseks ajaperioodil 1920–1939 käsitlesin üldistavalt maa-algkoolide õppetöö korraldust, õppevahendeid ning koolide igapäevaelu ja olulisemaid algkoolide tegevust reguleerivaid seadusi. Karilatsi kool asutati 1766. aastal ja see lõpetas tegutsemise 1972. aastal. Koolimaja on ehitatud 1889. aastal, 1926. aastal ehitati see põhjalikult ümber ja viimane suurem renoveerimine toimus 2006. aastal, toodud lisas 11.

Kui tänasel päeval on olemas Põlva maakond ja koolivõrku arendatakse maakondlikest piiridest lähtudes, siis Karilatsi algkool asus küll Võru kooliringkonnas, kuid on läbi aegade olnud piiri-alaks Võru- ja Tartumaa vahel. Algharidus omandati oma kohalikus külakoolis ja edasiõppimiseks olid paremad võimalused Tartus. Põlvasse kui kihelkonnakeskusesse ei olnud nii head ühendust. Karilatsi algkoolil oli kindel koht oma valla lastele esimese hariduse andmisel. Tutvudes teemakohase kirjandusega kooli ajaloo kohta, võib kokkuvõttes öelda, et Karilatsi algkooli puhul oli tegemist tüüpilise külakooliga, mis oli oma õpetajate ja õpilastega osa küla igapäevastest rõõmudest ja muredest. Karilatsis kui tüüpilises popsikülas abistasid lapsed oma vanemaid igapäevastes talutöödes ning sageli puudusid rahalised võimalused ja soov edasiõppimiseks.

Võrumaa inimesed olid alalhoidlikud ja hoidsid oma traditsioone ja kombeid, see selgus just õpetajatega seotu täpsemal uurimisel. Lapsevanemad pidasid lugu eriti pikka aega töötanud õpetajatest, kes olid rohkem kui lihtsalt õpetajad, nad olid osa külaelust ja kogukonnast. Karilatsi oli väike vald ja omavalitsus hoolitses selle eest, et kohalik algkool oleks seaduse kohaselt 6-klassiline. Vald võttis laenu ja tagas sellega koolimaja ümberehituse, et saaks ühe klassikomplekti juurde. Aastatel 1920–1939 oli õpilaste arv stabiilne, koolikohustuslikke lapsi oli 80 kuni 85. Koolist puudus vabandamata põhjustel ainult mõni laps. Maalastel oli koolitee umbes 3 km pikk, aga kõige pikem koolitee oli ühel Karilatsi õpilasel 6 km. Karilatsis ei olnud eraldi internaati, magamistuba ega võimalust ööseks jääda, aga aeg-ajalt siiski kolm last ööbisid kooli juures ning koolimajas elav koolijuhataja vaatas nende järele. Teadaolevalt ööbiti klassiruumis öle-kottidel, kus pingid olid kokku lükatud.

Võru maavalitsuse statistilised andmed erinevatest aastatest annavad hea ülevaate koolist ja õpetajatest. Sarnased algandmed võimaldavad aastate kaupa võrrelda kooli arvulisi näitajaid. Eraldi tahan välja tuua Karilatsi valla nõukogu arutelu õpetajate korterite üle 1925. aastal. Koolimaja vajas klassiruumi juurde ja sellega seoses tekkis ka vajadus õpetajaid juurde palgata, kes vajasid elamispinda. Arutati korterite ehitamist omavalitsuse hallata oleva magasiada lõunapoolsesse otsa. Magasiadas oli veel vilja, aga magasivili ja magasiait kui asutus olid oma vaja-duse minetanud. Magasiada ruumidesse planeeriti ehitada kahe õpetaja korterid. Hiljem leiti, et soodsam on ehitada koolimaja kõrvale uus maja – õpetajate elamu. Magasiait müüdi 1928. aastal eravaldusesse ja sinna ehitati seltsimaja, aga 1925. aastal arutas valla nõukogu sinna õpetajate elamispinna ehitamist.

Algkoolide õppetöö ja koolikorralduse aluseks oli 1920. aastal vastu võetud avalikkude algkoolide seadus. Käsitletaval perioodil 1920–1939 oli kohustuslik algkool 6-klassiline. Alguses oli lubatud üleminekuperiood, kus senised 4-klassilised koolid pidid hiljemalt 1930. aastaks minema 6-klassilisteks. Maa ja linna algkoolide vahel oli erinevus ning see oli tingitud kohalike olude erinevusest. Maal elasid lapsed traditsiooniliselt ja sellega oldi harjutud. Ühtluskool pidi tagama hariduse omandamiseks kõigile võrdsed võimalused.

Karilatsi kooliajaloo ühe perioodi täpsem uurimine andis hea ülevaate piirkonna arengust. Esile tulid seaduspärasused ja ühisosa tänase päevaga. Kool püsis ja arenes edasi niikaua, kui oli lapsi, kes kooli vajasid. Naabruskonna väikestes külades olid suured pered ja elati põlvkondade kaupa.

Karilatsi primary school 1920-1939

Summary

The present bachelor's thesis is focused on Karilatsi primary school. It is relevant to find data on how the school in the small parish worked and who studied and taught here. Also, it is important to assess the role of the parish as the school's keeper and the material basis of the schoolwork.

Karilatsi was a small parish in Old Võrumaa. In the thesis only a small part of the school's history is discussed, during the time when Karilatsi was an independent parish (1920–1939). The school was founded in 1766 and it was closed in 1972. Today, there is Põlva county and the school network is developed according to the county borders, but over times Karilatsi has been a borderline between Võru- and Tartumaa. Primary education was acquired in the local village school and better opportunities for further studies were available in Tartu. There was no good connection to Põlva as the center of the local parish. Karilatsi primary school had an important role in giving children basic education. By examining the history of the school as shown in literature, it can be said that Karilatsi primary school was a typical village school, which was a part of the village life along with the daily joys and concerns of their teachers and pupils.

In Karilatsi, as a typical poor village, the children helped their parents in everyday farm work and often there was no opportunity nor a wish to continue their studies.

People in Võrumaa are very conservative, the fact revealed itself during closer research into the teachers. The parents greatly respected teachers with a long working and teaching experience, they were more than just teachers. They were part of the community and village life.

The role of the teachers should definitely be highlighted. Also the topic – the parish as a manager of the school. The local municipality had to ensure that the children would go to their own parish school. Põlva Talurahvamuseum has never used these archive materials before.

The aim of the bachelor's thesis was to examine the organisation, teachers, pupils and after-school activities in Karilatsi primary school during the above mentioned time. The period is discussed generally to give a better overview of Karilatsi primary school, its schoolwork and teaching materials during 1920–1939.

The thesis met the set objectives and provides an overview of the history of Karilatsi school. The closer investigation of the one period in Karilatsi school has given a good overview of the developments in the region. Regularities and similarities to today's world come up. The school remained and developed as long as there were children who needed schooling. The administrative reform has had an impact on closing the school. Probably in an independent parish the school would have been maintained for a longer period. It influenced young people to leave and settle in the bigger centres.

The new circumstances, where the modern institutions did not support the traditional way of life, placed the people of Võrumaa before different choices concerning their identity. Administrative (parish borders) and education rearrangements the stayed thus external. Karilatsi village have been border, between Võrumaa and Tartumaa.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad

Rahvusarhiiv

EAA.1205 EELK Võru praostkond
EAA.2102 Tartu Õpetajate Seminar 1919–1944
EAA.4010 Kärksi algkool 1896–1930
EAA.4511 Karaski algkool 1896–1943
ERA.1108 Haridusministeerium 1918–1940
ERA.1790 Eesti Pank 1919–1940
ERA.2633 Võru Maavalitsus 1917–1940
ERA.3114 Vastse-Kuuste Vallavalitsus 1918–1939

Publitseeritud allikad

Avalikkude algkoolide muutmise seadus. Riigi Teataja 19.07.1930, nr 56.
Avalikkude algkoolide seadus. Eesti rahvahariduse ja kultuuriala korraldus 1938.
Valla reform. Eesti Vabariigi presidendi 1938. aasta 7. oktoobri otsus number 88. Riigi Teataja 1938, nr 87, 77.
Õppejõudude teenistuse seaduse muutmise dekreet. Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi Teataja. 12. mai 1934, nr 7.
Vabariigi presidendi Konstantin Pätsi 1938. aasta 7. oktoobri otsus nr 88. RT 1938, 87.
Haridusministeeriumi Teataja nr 5, 1937.

Käsikirjad

K. Kalvik (endine Klint), Koolimälestused. Käsikiri. Põlva Talurahvamuuseumi arhiiv (PTM) 463_1 Arh_Abi_1.
Asta Pintsaar, Põlva ja Räpina kihelkonna külakoolid 1766–1795. Uurimustöö. Põlva, 2016.
Olev Toomet, Albert Ivask – pedagoog ja ühiskonnategelane. PTM 798_20 Arh 1164.
Eha Vainomäe, Karilatsi kooli ajalugu 1919–1950. Väljavõtteid Karilatsi kooli kroonikaraamatust. PTM 463_1 Arh.
Robert Vanatare, Endast ja teistest. (I–III) Mälestused. Käsikiri. PTM _ 748:1/a-c Arh 848.

Kirjandus

Andresen, A., Jansen, E., Karjahärm, T., Laar, M., Laur, M., Leppik, L., Must, A., Rosenberg, T., Tannberg, T., Vahtre, S., Eesti Ajalugu V. Tartu, 2010.

Andresen, L., Eesti kooli ajalugu. Tallinn, 1995.

Andresen, L., Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu II. Tallinn, 1999.

Andresen, L., Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV. Tallinn, 2007.

Põlva Talurahvamuuseum. Karilatsi Kajastused 2. Põlva, 2009.

Rannap, H., Eesti kooli ja pedagoogika kronoloogia. Eesti Haridusministeerium, 2002.

Täiendatud 2012.

Timmermann, M., Karilatsi kool 240. Põlva Talurahvamuuseum, 2006.

Võrumaa. Maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. Toimetus J. Rumma, A.

Tammekann, J. V. Veski. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Tartu, 1926.

Perioodika

Koit 2006, 2016.

Võru Teataja 1920–1935.

Internet

Ajalooline traditsioon Põlva kihelkonnast Kähri, Kioma, Karilatsi, Koiola ja Moizekatsi vallast. Korjatud 1927. aasta suvel. <http://www.folklore.ee/pubte/ajaloolist/polva/>. Kasutatud 27.04.2016.

Asutava Kogu poolt 19. septembril 1919. a vastu võetud määrus koolikohustuse laiendamise kohta 1919/20. õpiaastal.

<https://www.hm.ee/Haridusseadused-1918-1940/hsscan/1919%20koolikohustus.pdf>.

Kasutatud 15. 05.2016.

Avalike algkoolide seadus. <https://www.hm.ee/Haridusseadused-1918-1940/hsscan/1931-38%20algk%20seadus.pdf>. Kasutatud 7.05.2016.

Avalike algkoolide seadus. <https://www.hm.ee/Haridusseadused-1918-1940/hsscan/1931-38%20algk%20seadus.pdf>. Kasutatud 11.04.2017.

Avalike algkoolide seadus. <https://www.hm.ee/Haridusseadused-1918-1940/hsscan/1931-38%20algk%20seadus.pdf>. Kasutatud 23.04.2017.

Eesti haldusjaotuse kujunemine. Eesti Entsüklopeedia. <http://entsyklopeedia.ee/>. Kasutatud 12.01.2016.

Haridusministeeriumi Kooliosakonna 1936. a 28. mai ringkiri nr 3467 kooliruumide korraldamise asjas. <https://www.hm.ee/Haridusseadused-1918-1940>. Kasutatud 15.05.2016.

Lisad

Lisa 1. Karilatsi valla tulud ja kulud, 1925. aasta valla eelarve.

Lisa 2. Trahvi sissenõudmiseks välja töötatud blanketid.

Lisa 3. Kärksi algkooli lapsevanema vabandus lapse koolist puudumise kohta. Rahvusarhiiv, EAA 4010-1-9.

Lisa 4. Raamatute nimekiri 1924. aastast.

Lisa 5. Koolimaja asukoht Karilatsi külas, asendiplaan.

Lisa 6. Karilatsi algkooli sisevaade, põhiplaan.

Lisa 7. Veeliks Keldi ja Salme Seeba tunnistused vastavalt 1920/1921. ja 1919/1920. õppeaastast.

Lisa 8. Minna Valsi algkooli lõputunnistus aastast 1931.

Lisa 9. Karilatsi algkooli IV klassi õpilase Arens Punaku tunnistus.

Lisa 10. Karilatsi algkooli majanduskavad ja kodukord.

Lisa 11. Karilatsi koolimaja 1926. aastal pärast ümberehitamist ja 2006. aastal pärast renoveerimist.

Lisa 1. Karilatsi valla tulud ja kulud, 1925. aasta vallaeelarve¹¹⁹

Tulud	marka
Kinnisvarade maksudest	55 813
Tulumaksust	2100
Isikumaks (meestele 700 ja 1000 marka, naistele 350 marka)	60 840
Tulu ettevõttest, kapitalidest, varandusest	13 250
Ettenägemata tulud	9000
Möödunud aasta ülejääk	25 000
Kokku tulusid	324 903

Kulud	marka
Vallaametnike palgad	92 250
Päeva- ja sõidurahad	28 600
Kantselei	16 050
Hoolekanne	16 250
Haridus	50 580
Ettenägemata kulud	94 288
Kokku kulusid	324 903

Lisa 2. Blankett maksude sissenõudjale.¹²⁰ Trahviti lapsevanemaid, kelle laps oli põhjusetu puudunud.

---

¹¹⁹

Võrumaa. Maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. Toimetus: J. Rumma, A. Tammekann, J. V. Veski. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Tartu, 1926, lk 232.

¹²⁰ Trahviti lapsevanemaid, kelle laps puudus põhjusetu.

..... maksude sissenõudjale.

..... algkooli hoolekogu palub Teid, kodanik .....,
....., kelle elukoht .....,
kooli kasuks administratiivkorras sisse nõuda trahv ..... kr. .... s. suuruses tema poja
..... algkooli ..... klassi õpilase s. a. .... tütre
kuus vabandamata põhjustel puudunud ..... koolipäeva eest. Mainitud trahvi maksutähtaeg
möödus „.....“ ....., kuid trahvitav pole tänapäevani trahvi tasu-
nud vabatahtlikult.
Raha palume peale sissenõudmist maksta ..... hoolekogu
laekahoidja ..... kätte.
Alus: Aval. algk. sead. § 14 ning hoolekogu otsus „.....“
s. a. protokoll nr. ....

Lisa: Allkiri trahviteadaande vastuvõtmise üle.

Märkus: Raha saatmisel posti kaudu jääb saatekulu trahvitava kanda.

Hoolekogu juhataja .....

K. Kirss — K. Maasik. Kooli rakendusplank nr. 15.
K./U. „LOODUS“. Järeletrükk keelatud.

Lisa 3. Lapsevanema selgitus puudumise kohta¹²¹

¹²¹ Eesti Riigiarhiivi Tartu osakond EAA 4010-1-9.

Käitkji algkooli hoolekogule

Tule nõuda minu poja O. T. Koolija
pääsmist üle vabariigi. Ta ei ole
perisõprate, siis ei või mina vabariigi
ka R. L. V. e.

O. T. ja Teisel Kõik, mis palju kui
meid on, peavad ennast ise koolisid.

Mina pole võimelust ühtegi
koolitada. Sellepärast ürgemõtte
staprii mingi vabariigi.

Kui mina niigi koolist pääsu ab
jii teaks et ta on hakkanud male
ülepidamist teenima.

Kõva laenui kooli ees jii lihtsasti
jellepärast et O. T. ja Walter, raha
kõrku pane, ja lehma ostjavad.

Üle jääk ei kehtnu laenu maks.

Kuuni 1. 1927

J. Toole.

Lisa 4. Raamatute nimekiri nr 3 aastast 1924, algkoolides kasutamiseks¹²²

¹²² EAA. 4511. 10. 1, Võru Maakoolivalitsuse ringkirjad, kirjavahetus, aruanded.

Haridusministeeriumi kooliraamatute komisjoni läbi vaadatud ja
koolidele tarvitamiseks soovitatud

Raamatute nimekiri nr 3

Raamatud algkoolidele

Eesti keel

1. V. Tamman, Huvitaja I. Aabits ja alglugemik I õppeaasta jaoks V. Tammani kirjastus: Tartu, 1926. (Soovitatud: komisjoni otsus 20. juunist 1927)

Matemaatika

2. F. V. Mikelsaar, Algkooli Matemaatika. 2. õppeaasta. Tartu: K-ü „Loodus”, 1926 (Soovitatud 1926. Komisjoni otsus 13. veebruarist 1927)
3. F. V. Mikelsaar, Algkooli Matemaatika. 3. õppeaasta. Tartu: K-ü „Loodus”, 1926 (Soovitatud 1926. Komisjoni otsus 13. veebruarist 1927)
4. Herta Veidermann, Väike Arvaja. 1. õppeaasta. Tartu: K-ü „Loodus”, 1926 (Tingimisi soovitatud. Komisjoni otsus 15. maist 1927)

Maateadus

5. S. Sütt, D. Koppel, Maateaduse õpperaamat. 5. õppeaasta. 2 tr. Tartus 1925. (Tingimisi soovitatud. Komisjoni otsus 13. maist 1927)
6. S. Sütt, D. Koppel, Maateaduse õpperaamat. 6. õppeaasta. 2 par tr. Tartus 1926. (Tingimisi soovitatud. Komisjoni otsus 13. maist 1927)

Ajalugu

7. J. Adamson, Eesti Ajalugu Algkoolidele. 2 par tr. Tartus 1926. (Soovitatud. Komisjoni otsus 25. märtsist 1927)

Loodusteadus

8. Loodussõbra vaatlusvihik 1–4. Võru õpetajate seminari väljaanne 1926. (Soovitatud. Komisjoni otsus 7. jaanuarist 1927)

Saksa keel

9. H. Soosaar ja P. Valdson, Lehrbuch der Deutschen Sprache. I ja II aste. 2. ja 4. trükk. Autorite kirjastus Tartus 1924 ja 1925. (Tingimisi soovitatud. Komisjoni otsus 29. oktoobrist 1926)

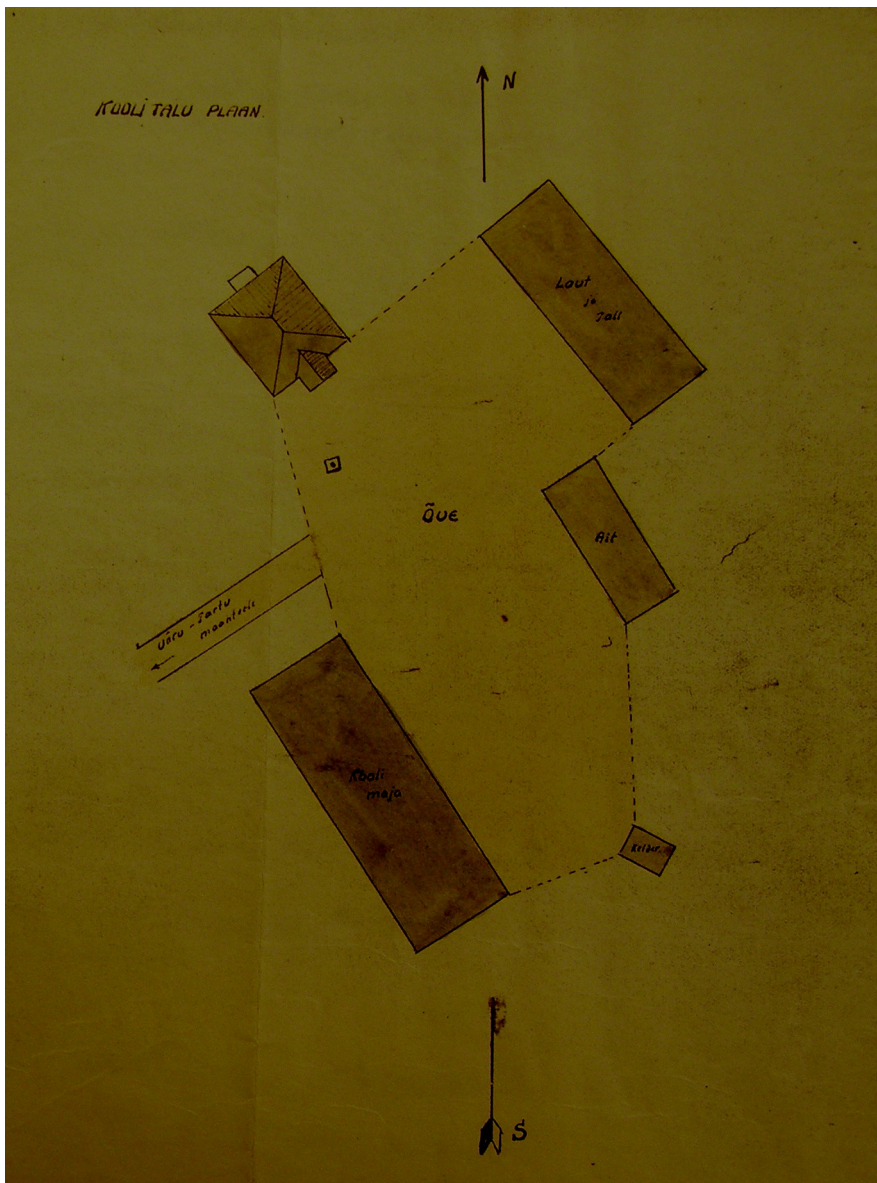
Laulmine

10. V. Tamman ja J. Aavik, Laste-laul. 1. jagu. Ühehäälelised laulud ja laulumängud. 1. ja 2. õppeaasta jaoks. Tartu: V. Tammani kirjastus, 1925. (Soovitatud. Komisjoni otsus 20. juunist 1927)
11. V. Tamman ja J. Aavik, Laste-laul II. Kooli laulmisraamat, 2. jagu, 3 ja 4 õppeaasta jaoks. Tartu: V. Tammani kirjastus, 1925. (Soovitatud. Komisjoni otsus 20. juunist 1927)
12. V. Tamman ja J. Aavik, Laste-laul II. Laste laul klaveri saatel. Tartu: V. Tammani kirjastus, 1925. (Tingimisi soovitatud. Komisjoni otsus 20. juunist 1927)

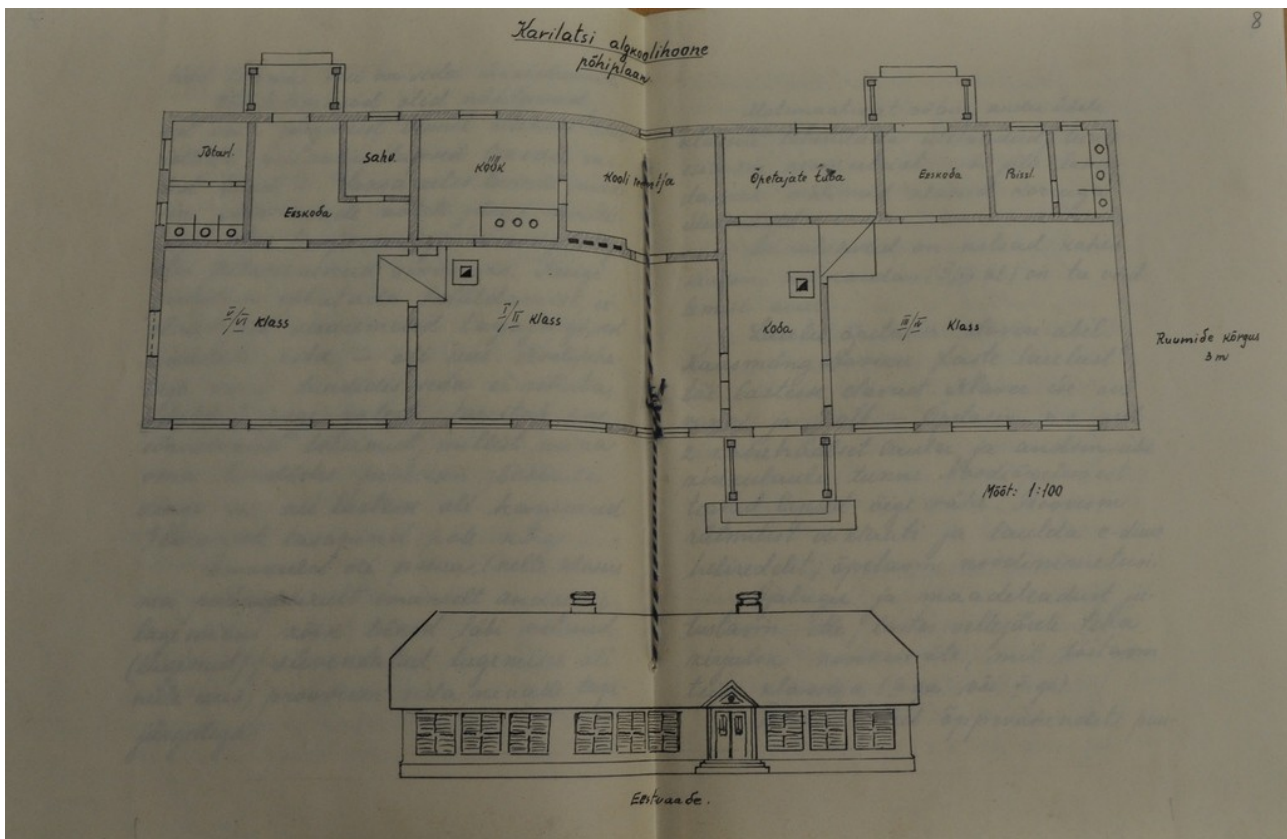
Lisa 5. Karilatsi Algkooli asendiplaan¹²³

---

¹²³ ERA. 1790. 1. 844. Materjalid Karilatsi valla algkooli hoone ehitamiseks Koolimajade Ehituslaenu Fondist laenu taotlemise kohta. Karilatsi koolimaja ümberehitusprojekt koos krundi- ja koolitaluplaaniga.

Lisa 6. Karilatsi Algkooli sisevaade, põhiplaan¹²⁴

¹²⁴ Karilatsi Algkooli põhiplaan 1929. aastal. EAA.2102.2.563.

Lisa 7. Õpilaste Veeliks Keldi ja Salme Seeba tunnistused¹²⁵

Õpeaasta jaotus		I. poolaasta	II. poolaasta		I. poolaasta	II. poolaasta
Õ P E A I N E D	Kodulugu			Elakomme	hea.	hea
	Eesti keel	rahuldav	hea	Hoolsus	rahuldav	rahuldav
	Laulmine	hea	rahuldav	Puudunud	43 päeva	57 päeva
	Waimlemine	rahuldav	hea	Hiljaksjäänud	1 korda	— korda
	Käsitöö	hea	hea	Korda rikkunud	— korda	— korda
	Joonistamine	rahuldav	rahuldav	Wanemate ehk hoolekandjate allkiri:	A. Kelt.	
	Hukiri			Õpetajate osus:	Õpetas 5 jaotkonnas	
	Woolimine			Pedagoogika nõuete osus:		
	Matemaatika	hea	hea	Õpetajad:	O. Toorik	Toorik
	Loodiseadus	rahuldav	hea	Klassijuhataja:	E. Toorik, E. Hunt	
	Maadeteadus	hea	rahuldav			
	Aegluugu	hea	rahuldav			
	Wene keel	rahuldav	hea			
Saksa keel	hea	rahuldav				

ÕPEAINED		4 talw koulls käia	
Õpeaasta jaotus		Isedraalsed märkused	Wanemate ehk hoolekandjate allkiri
Kodulugu			
Eesti keel			
Laulmine			
Waimlemine			
Käsitöö			
Joonistamine			
Matemaatika			
Loodiseadus			
Maadeteadus			
Aegluugu			
Wene keel			
Elukombe			
Hoolsus			
Koolis toimunud (õppus)			
Hiljaks jäänud			
I. poolaasta			
II. poolaasta			
Kokku	h a i a		
Õppeaasta edasilhutamiseks:	Eelaluse kooliaasta kehvadel kordadel kooliõppimiseks koolis käia!		
Kooli juhataja	O. Toorik	Õpetaja	A. Kelt

¹²⁵ Õpilase Veeliks Keldi Karilatsi algkooli II klassi ja IV jaoskonna tunnistus 1921/22. õppeaastal. Põlva Talurahvamuseumi kogudest. PTM 752 Arh 882.

Õpilase Salme Seeba Karilatsi valla Karilatsi kooli tunnistus 1919/20. õppeaastal. Põlva Talurahvamuseumi abikogu. PTM Abi.

Lisa 8. Õpilase Minna Valsi algkooli lõputunnistus¹²⁶

**ALGKOOI
LÕPUTUNNISTUS.**

Selle tunnistuse omanik *Minna Vals*
Pedri Eskar

õppis 19*14* aasta *3. sept.* kuni 19*33* aasta *28. mail*
Karilatsi vallas, Karilatsi algkoolis, lõpetas algkooli
kuus klassi ja omandas sellega õigused, mis maksvate seaduste ja
määrustega kindlustatud algkooli *6.* klassi lõpetajale.
Minna Valsi elukombed olid *Head*

ja tema teadmised ja võimised on lõpukokkuvõttes järgmised:

1. Eesti keeles	<i>Head</i>
2. Usu ja kolbiuseõpetuses	<i>Head</i>
3. Koduloos	
4. Matemaatikas	<i>Head</i>
5. Looduseõpetuses ja tervishoius	<i>Head</i>
6. Maadeteaduses	<i>Head</i>
7. Ajaloos ja kodanikuõpetuses	<i>Head</i>
8. Saksa keeles	<i>Head</i>
9. Joonistamises	<i>Head</i>
10. Tööõpetuses	<i>Head</i>
11. Laulmises	<i>Head</i>
12. Võimlemises	<i>Head</i>
13.	
14.	
15.	

Tunnistuste järgi on *Minna Vals*
Õesti valla nigi kodanik ja sündinud 19*18* aasta
8. novembril Karilatsi vallas.

Karilatsis 28. mail 1933 a.
Nr 154

Joh. Tõm.
Koolijuhataja

¹²⁶ Õpilase Minna Valsi Karilatsi Algkooli lõputunnistus. Põlva Talurahvamuseumi abikogu. PTM Abi.

Lisa 9. Tunnistus¹²⁷

Õppeained	Edasijõudmine õppeaineis			Õppenõukogu otsused ja tähendused	
	I poolaastal	II poolaastal	Üldkokkuvõte	I poolaastal	II poolaastal
1. Eesti keel . . .	H.	H.		Käitumine <i>Vh.</i>	Käitumine <i>V. Lää</i>
2. Usuõpetus . . .	H.	H.		Hoolsus <i>Hea</i>	Hoolsus <i>H.</i>
3. Kõlbluseõpetus	H.			Puudunud <i>2</i> päeva.	Puudunud . . . päeva.
4. Kodulugu . . .				Hilinenud . . . korda.	Hilinenud . . . korda.
5. Matemaatika . . .	H.	H.		Koolitöö algab õppeaasta II poolel <i>3</i> jaanuaril 19 <i>35</i> a.	Koolitöö algab järgneval õppeaastal <i>26.07</i> 19 <i>35</i> a.
6. Looduseõpetus ja tervishoid . . .	H.	H.		Klassijuhataja <i>Edelmann</i>	Klassijuhataja <i>Thelander</i>
7. Maateadus . . .	H.	H.		Õpilase vanema või hooldaja allkiri <i>S. Punak</i>	Õpilase vanema või hooldaja allkiri
8. Ajalugu ja kodanikuõpetus . . .	H.	H.			
9. Saksa keel . . .					
10. Joonistamine . . .	H.	H.		Otsus kevadel:	Märkusi ja tähendusi:
11. Tööõpetus . . .	H.	<i>V. Lää</i>		Viiakse <i>5</i> klassi.	
12. Laulmine . . .	H.	H.		Jäetakse . . . klassi teiseks aastaks.	
13. Võimlemine . . .	H.	H.		Määratakse õppeülesanne	
				Otsus sügisel:	
				Koolijuhataja <i>A. Vas</i>	

¹²⁷ Karilatsi Algkooli IV klassi õpilase Arens Punaku tunnistus 1934/35. õppeaastal. Põlva Talurahvamuseumi arhiiv PTM 790_1 Arh 1058.

Lisa 10. Karilatsi Algkooli kavade ja kodukorra loetelu¹²⁸

Kooliümbruse ja kodu-uurimise kava
Õpilaste puudumiste selgitamise kava
Koostöö kodu ja seltskondlike organisatsioonide vahel
Koolihaldamise kava
Raamatukogu kodukord
Raamatukogu korraldamise kava
Uurimusi õpilaste töökoormuse kohta
Kodukord majaelanikele
Õpilaste toitlustamise kava
Kehvamate õpilaste abistamise kava
Õpilaste õppetarvete varustamise kava
Raamatukogu arendamise kava
Õpetajate kodukord
Ringide kodukord
Koolide seadmete ja õppeabinõudega varustamise kava
Klassivanema kodukord
Korrapidajaõpilase kodukord
Kooliteenija kodukord
Koolihoonete korraldamise kava
Kooliaia arendamise kava
Kultuuripropaganda kava
Klassijuhataja kodukord
Korrapidajaõpetaja kodukord
Õpilaste kodukord
Internaadi kodukord
Kooli mööbli arendamise kava
Kooli muuseumi kava

---

¹²⁸ Kavade koostas koolijuhataja D. Vainomäe koos õpetajate R. Ruusi ja Õ. Traadiga. 1. aprillil 1937 vaatas hoolekogu ja õppenõukogu ülal nimetatud kavade ja kodukorra üle ning kiitis heaks.
Eha Vainomäe, Karilatsi kooli ajalugu. Põlva Talurahvamuseumi arhiiv. PTM 463_1 Arh, lk 8–9.

Lisa 11. Karilatsi Algkool 1926. aastal ja Karilatsi Algkool 2006. aastal¹²⁹

¹²⁹ Põlva Talurahvamuuseumi fotokogu

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Maris Veski,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Karilatsi Algkool 1920–1939”, mille juhendaja on dotsent Andres Andresen,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,

sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandit ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20. mail 2017